

Rikollisuus ja oikeusolot

Rikollisuus ja oikeusolot

Tiedustelut:

*Marjaleena Blomberg
Riitta Forsman
(09) 17 341
marjaleena.blomberg@tilastokeskus.fi
riitta.forsman@tilastokeskus.fi
oikeus.oikeustilastot@tilastokeskus.fi
oikeus.oikeusolot@tilastokeskus.fi*

SVT

*Suomen virallinen tilasto
Finlands officiella statistik
Official Statistics of Finland*

*Kansikuva: Hanna Varis,
Teos sarjasta "Puhdas ilma", 1997*

*© Tilastokeskus
Tietoja lainattaessa lähteenä mainittava Tilastokeskus*

*ISSN 0784-8366
=Oikeus
ISBN 951-704-906-X*

Yliopistopaino, Helsinki 2001

Alkusanat

Tämä julkaisu on kooste oikeustilastoista. Siihen on kerätty keskeistä tilastotietoa rikosten uhreista, ilmirikollisuudesta, rangaistuksista ja vangeista. Rikollisuuden lisäksi julkaisussa on tietoja riita-, hakemus- ja hallintoasioista sekä konkurseista, yrityssaneerauksista ja yksityishenkilön velkajärjestelyistä. Tiedot on koottu pääosin Tilastokeskuksen julkaisuista ja aineistoista.

Kirja on pyritty tekemään mahdollisimman helppolukuiseksi. Asiat esitetään kuvioina ja pieninä taulukkoina. Tilastojen sisältöä, määritelmiä ja luokituksia ei kuvata kovinkaan yksityiskohtaisesti, mutta keskeinen lainsäädäntö on pyritty esittelemään tekstissä.

Julkaisu on toimitettu Tilastokeskuksen rikostilastot ja vangit - sekä oikeusolot ja vaalit -yksiköiden yhteistyönä. Kirjan on laatinut Marjaleena Blomberg ja sen tekemiseen ovat osallistuneet Riitta Forsman, Eeva Heinonen, Jorma Kallio, Risto Lätilä, Kimmo Moisio ja Tuomo Niskanen.

Helsingissä, heinäkuussa 2001

Riitta Harala
Tilastojohtaja

Sisälllys

Alkusanat	3
Rikos on rangaistavaksi säädetty teko	7
Rikoslaki nykyajaan	7
Rikosten sovittelu edellyttää osapuolten suostumusta	8
Tapaturmat ja väkivalta	9
Omaisuusrikokset lisääntyivät 1990-luvulla	10
Väkivallalla uhkailu lisääntyi	11
Väkivallan ja sillä uhkailun ilmitulo	12
Poliisiin tietoon tullut rikollisuus	13
Ilmi tulleet varkaudet vähentyivät, pahoinpitelyt lisääntyivät	16
Selvitysprosentti vaihtelee rikoksittain	16
Poliisi torjuu ja selvittää rikoksia	17
Syytteessä ja tuomiolla	18
Rangaistukset	20
Rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus vaikuttavat rangaistukseen	23
Nuorisoriikollisuus	24
Naisten rikollisuus	28
Ulkomaalaisten rikollisuus	30
Kaltareiden taakse	33
Tuomioistuimet käsittelevät rikosasioiden lisäksi muitakin asioita	36
Riita-asiat	37
Riita-asioiden oikeuskäsittely kärjäoikeuksissa	37
Yleisimmät riidat	38
Riita-asioiden käsittelyajat	39
Kärjäoikeuksien päätökset	40
Hakemusasiat	41
Päätöksestä valittaminen	42
Hallintotuomioistuimet	42
Konkurssit	44
Yrityssaneeraukset ja yksityishenkilön velkajärjestelyt	45
Aiheeseen liittyviä tilastoja ja kirjallisuutta	48

Kuvioluettelo:

Kuvio 1.	Vamman aiheuttaneiden tapaturmien ja väkivallan osuudet 15–74-vuotiailla 1997	9
Kuvio 2.	Vamman aiheuttaneiden tapaturmien ja väkivallan määrä 15–74-vuotiailla 1980, 1988, 1993 ja 1997	10
Kuvio 3.	Uhkailu- ja väkivaltatilanteiden määrä miehillä 1980, 1988, 1993 ja 1997.	11
Kuvio 4.	Uhkailu- ja väkivaltatilanteiden määrä naisilla 1980, 1988, 1993 ja 1997.	12
Kuviot 5.1–5.8	Poliisin tietoon tulleet rikokset 1991–2000	13
Kuvio 5.1	Kaikki rikokset, rikoslakia vastaan tehdyt rikokset 1991–2000	13
Kuvio 5.2	Tappo, murha, surma 1991–2000	13
Kuvio 5.3	Pahoinpitelyt 1991–2000	14
Kuvio 5.4	Varkaudet, murrot, näpistyksiset 1991–2000.	14
Kuvio 5.5	Ryöstöt, törkeät varkaudet 1991–2000	14
Kuvio 5.6	Moottoriajoneuvon luvattomat käytöt ja anastukset, rattijuopumukset 1991–2000	15
Kuvio 5.7	Kaikki rikokset, liikenne rikokset 1991–2000	15
Kuvio 5.8	Huumausainerikokset 1991–2000	15
Kuvio 6.	Murtojen ja varkauksien osuus varkausrikoksista 2000	16
Kuvio 7.	Eräiden rikosten selvitysprosentti 1980–2000.	17
Kuvio 8.	Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen 1999.	18
Kuvio 9.	Eräiden rikosten rangaistuslaji (%) alioikeuksissa 1999	22
Kuvio 10.	Tuomiot 1999.	24
Kuvio 11.	Alle 21-vuotiaiden osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä 2000	25
Kuviot 12.1–12.6	Alle 21-vuotiaiden rikollisuus 1991–2000 Syylliseksi epäiltyjä, ikäryhmän 1 000:tta kohden	26
Kuvio 12.1	Varkaudet, törkeät varkaudet, näpistyksiset 1991–2000	26
Kuvio 12.2	Luvattomat käytöt 1991–2000.	26
Kuvio 12.3	Vahingonteot 1991–2000.	26
Kuvio 12.4	Pahoinpitelyt 1991–2000.	27
Kuvio 12.5	Huumausainerikokset 1991–2000	27
Kuvio 12.6	Kaikki rikokset 1991–2000	27
Kuvio 13.	Naisten osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä 2000. 29	29
Kuvio 14.	Poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syylliseksi epäillyt ulkomaalaiset 1996–2000, viisi suurinta kansalaisuusryhmää (2000)	30

Kuvio 15.	Ulkomaalaisten osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä 2000	31
Kuvio 16.	Suomessa vakituisesti asuvien rikostuomiot, rangaistus- määräyssakot ja rikesakot kansalaisuuden ja iän mukaan 1999	32
Kuvio 17.	Vapaudesta rangaistuslaitoksiin tulleet ja keskivankiluku 1974–2000	34
Kuvio 18.	Vankeusvankien päärikos 1999	34
Kuvio 19.	Vapautuneet rangaistusvangit laitoksessa suoritettun rangaistusajan mukaan 1989–1999	35
Kuvio 20.	Rangaistuslaitoskerta 1999	35
Kuvio 21.	Riita-asiat ratkaisuvaiheen mukaan 1999	37
Kuvio 22.	Loppuun käsitellyt riita-asiat 1999	39
Kuvio 23.	Riita-asioiden käsittelyajat 1999	40
Kuvio 24.	Hallinto-oikeuksissa ratkaistut asiat 1999	43
Kuvio 25.	Vireille pantujen konkurssien määrä 1980–2000	44
Kuvio 26.	Vireille pannut konkurssit hakijan mukaan 2000	45
Kuvio 27.	Vireille pantujen yrityssaneerausten määrä 1993–2000	46
Kuvio 28.	Yksityishenkilöiden velkajärjestelyhakemukset 1993–2000	46

Taulukkoluetelo:

Taulukko 1.	Väkivallan ja uhkailujen määrä sekä niistä tehdyt rikosilmoitukset haastattelututkimusten mukaan 1980, 1988, 1993 ja 1997 (15–74-vuotiaat, %)	12
Taulukko 2.	Poliisitoimen kustannusten jakautuminen 1999	17
Taulukko 3.	Poliisin henkilöstömäärä Pohjoismaissa 1.1.2000.	18
Taulukko 4.	Syytetyt ja tuomitut 1989, 1994, 1997–1999.	21
Taulukko 5.	Vankeus-, yhdyskuntapalvelu- ja sakkorangaistukset eräistä rikoksista alioikeuksissa 1999	23
Taulukko 6.	Rikosasiaratkaisut ikäryhmittäin 1999.	28
Taulukko 7.	Rikosasiaratkaisut tuomitun sukupuolen mukaan 1999.	29
Taulukko 8.	Poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syylliseksi epäillyt ulkomaalaiset 1996–2000.	30
Taulukko 9.	Ulkomaalaisten tuomiot ja rangaistusmääräykset 1997–1999	31
Taulukko 10.	Rikosasiaratkaisut tuomitun kansalaisuuden mukaan 1999.	32
Taulukko 11.	Käräjäoikeuksien käsittelemien asioiden määrä asiaryhmittäin 1995–1999	36
Taulukko 12.	Yleisimmät hakemusasiat 1995–1999	41

Rikos on rangaistavaksi säädetty teko

Rikokset voidaan luokitella monella tavalla. Kun puhutaan rikollisuudesta, tarkoitetaan yleensä rikoslakirikoksia, joita ovat esimerkiksi varkaudet, pahoinpitelyt, ryöstöt, petokset ja murhat. Rikoslaisia on tällä hetkellä noin 330 eri rikosnimikettä ja moninkertainen määrä rikosten tunnusmerkistöjä. Lisäksi noin 290:ssä rikoslain ulkopuolisessa laissa on yhteensä noin 440 rikossäännöstä. Rikokset voidaan jakaa ryhmiin myös sen mukaan, mitä oikeuden suojaamaa etua rikokset loukkaavat. Tällä tavoin ryhmitellään esimerkiksi perinteiset omaisuusrikokset, väärennysrikokset, henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset.

Yleisiä rangaistuksia ovat vankeus, yhdyskuntapalvelu, sakko ja rikesakko. Osassa maata nuorille voidaan tuomita nuorisorangaistus. Suomessa lait säättää eduskunta. Eli viime kädessä se harkitsee, minkälaiset teot ovat niin haitallisia ja vaarallisia, että ne on syytä kieltää rangaistuksen uhalla.

Rikoslaki nykyaikaan

Nykyinen rikoslaki tuli voimaan 1894. Siihen on tehty etenkin 1990-luvun kuluessa lukuisia muutoksia, jotka heijastavat oman aikansa arvokäsityksiä.

Rikoslain kokonaisuudistus käynnistyi jo vuonna 1972. Sen tarkoituksena on ollut saattaa jo yli sadan vuoden ikäinen rikoslaki vastaamaan nykyisiä oloja ja käsityksiä. Uudistuksessa on pyritty arvioimaan yhtenäisesti niitä päämääriä, etuuksia ja arvoja, joita rikoslainsäädännöllä voidaan edistää ja suojata. Keskeinen tavoite on ollut rangaistavan ja ei-rangaistavan käyttäytymisen rajojen ja rangaistavien tekojen paheksuttavuuden uudelleenarviointi. Hanketta on toteutettu osauudistuksina.

Ensimmäinen kokonaisuudistustyön pohjalta laadittu lakipaketti tuli voimaan vuoden 1991 alussa. Se koski lähinnä omaisuus-, vaihdanta- ja talousrikoksia. Monet taloudellisen toiminnan väärinkäytökset olivat osoittaneet, että erityisesti rikoslain taloudellista toimintaa koskevat sääntelyt olivat tuntuvasti vanhentuneita. Joidenkin perinteisten omaisuusrikosten, esimerkiksi varkauden, rangaistuksia alennettiin ja toisaalta eräiden talousrikosten enimmäisrangaistuksia korotettiin. Rikosten tunnusmerkistöissä otettiin huomioon myös atk:n avulla tehdyt rikokset. Asianomistajarikosten määrää lisättiin, minkä katsottiin helpottavan rikosten sovitte- luetua rikoksen tekijän ja uhrin välillä. Asianomistajarikoksilla tarkoitetaan niitä rikoksia, joissa syytteen nostaminen edellyttää rikoksen uhrin eli asianomistajan ilmoitusta syytteeseen panosta.

Uudistuksen toinen vaihe tuli lakina voimaan syksyllä 1995. Siihen sisältyivät valtiollisia rikoksia, henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvia rikoksia, yleis-

vaarallisia rikoksia, tieto- ja viestintärikoksia, työrikoksia, ympäristörikoksia ja tekijänoikeusrikoksia koskevat uudet säännökset. Pahoinpitely yksityisellä paikalla, esimerkiksi perhepiirissä, ei ole enää yksityisasia, vaan se tuli virallisen syytteen alaiseksi. Lievä pahoinpitely jäi edelleen asianomistajarikokseksi, paitsi milloin se kohdistuu alle 15-vuotiaaseen.

Kolmas laaja lakipaketti tuli voimaan vuoden 1999 alussa. Tällöin seksuaalirikokset samoin kuin oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan tehdyt rikokset saivat uudet säännökset. Syyttäjän syyteoikeus laajeni niin, että useimmat seksuaalirikokset tulivat virallisen syytteen alaisiksi.

Myöhemmin rikoslain kokonaisuudistus on jatkunut pienempinä osauudistuksina, mutta niitä on tapahtunut myös kokonaisuudistuksen aikana. Huumausainerikokset siirrettiin rikoslakiin vuoden 1994 alussa. Arvopaperimarkkinarikoksia koskevat säännökset siirtyivät rikoslakiin kesäkuun alussa 1999. Lokakuussa rikoslakiin siirtyivät tie-, vesi-, raide- ja ilmaliikenteen keskeisimmät rangaistussäännökset. Uudet yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevat rangaistussäännökset tulivat voimaan vuoden 2000 syksyllä. Vuoden 2001 alussa tulivat voimaan uudistetut säännökset sotilasrikoksista. Rikoslain yksittäisiä rikoksia koskeva samoin kuin kaikkia rikoksia koskevan yleisen osan uudistustyö on tarkoitus saada loppuun lähivuosina.

Rikosten sovittelu edellyttää osapuolten suostumusta

Sovittelussa rikoksen tekijä ja uhri pyrkivät keskenään sopimaan rikoksen puolueettoman sovittelijan myötävaikutuksella. Menettelyn sisältöä ei ole säännelty lailla. Sovittelu on vapaaehtoista, maksutonta ja luottamuksellista. Myös alle 15-vuotiaiden rikkomuksia voidaan sovittaa. Jos osapuolet päätyvät sovintoon edes osittain, siitä tehdään sopimus. Sopimukseen sisältyy yleensä tekijän vahingonkorvaus rahalla tai työpanoksella ja anteeksipyyntö sekä asianomistajan ilmoitus luopua myös rangaistusvaatimuksestaan tekijää kohtaan. Saavutettu sovinto on mainittu laissa syyttämättä tai tuomitsematta jättämisen perusteena.

Sovittelutoimi perustuu kuntien vapaaehtoisuuteen. Vuonna 1999 sovittelupalvelua ilmoitti tuottavansa 252 kuntaa, mutta käytännössä tapauksia käsiteltiin kuitenkin vain 145 kunnassa. Niiden alueella asuu runsas 70 prosenttia suomalaisista. Sovitteluun tulleiden juttujen lukumäärä on lisääntynyt viime vuosina. Vuonna 1999 sinne lähetettiin yli 4 500 rikosjuttua. Suurin osa jutuista tulee sovitteluun syyttäjän tai poliisin kautta, mutta aloitteen voi tehdä myös uhri, tekijä tai sosiaali- viranomainen. Sovitteluintunto saatiin aikaan vajaassa 3 500 jutussa vuonna 1999.

Näistä arviolta noin 75 prosentissa osapuolet pääsivät keskenään jonkinlaiseen sovintoon.

Tyypillisiä soviteltavia rikoksia ovat pahoinpitely, vahingonteko ja varkaus. Vuonna 1997 sovitteluun osallistuneista rikoksen tekijöistä puolet oli alle 18-vuotiaita, mutta toisaalta joka viides oli täyttänyt 30 vuotta.

Tapaturmat ja väkivalta

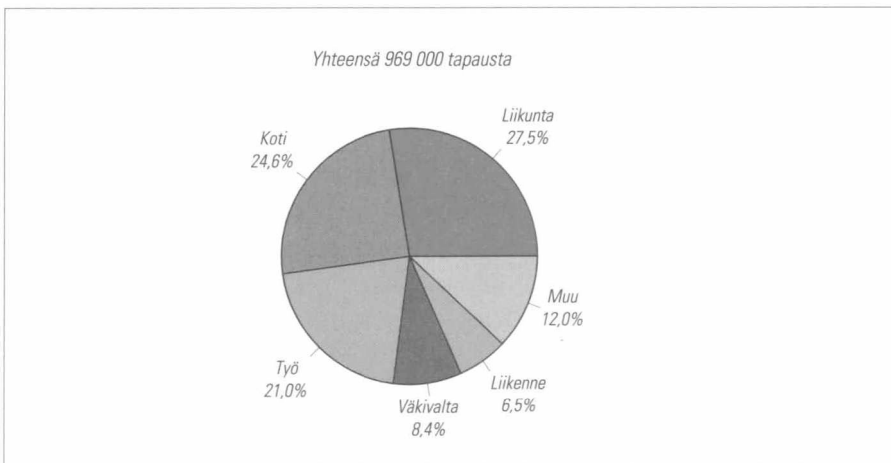
Parikymmentä vuotta sitten laaditun OECD:n turvallisuusindikaattorisuosituksen mukaan väestön fyysinen turvallisuus käsittää yksilötasolla erilaisten tapaturmien ja väkivallan kohteeksi joutumisesta aiheutuneet terveyshaitat. Niitä on selvitetty vuosina 1980, 1988, 1993 ja 1997 tehdyillä haastattelututkimuksilla¹.

Vuonna 1997 tehdyn haastattelututkimuksen perusteella arvioidaan 15–74-vuotiaille sattuneen kaikkiaan 969 000 fyysisen vamman aiheuttanutta tapaturmaa tai väkivallantekoa. Miehillä niistä sattui 57 prosenttia.

Edellisen vertailututkimuksen ajankohdasta vuodesta 1993 fyysisiä vammoja aiheuttaneiden tapaturmien kokoinaismäärä on lisääntynyt ja väkivallanteiden määrä vähentynyt. Eniten vammoja syntyy liikuntatapaturmista. Ne ovat lisääntyneet 15 prosenttia vuodesta 1993. Seuraaviksi yleisimpiä ovat kotona ja työpaikalla tapahtuneet tapaturmat. Fyysisen vamman aiheuttaneen väkivallan osuus oli 8,4 prosenttia (82 000 tapausta) kaikista väkivallanteista ja uhkailuista.

Kuvio 1.

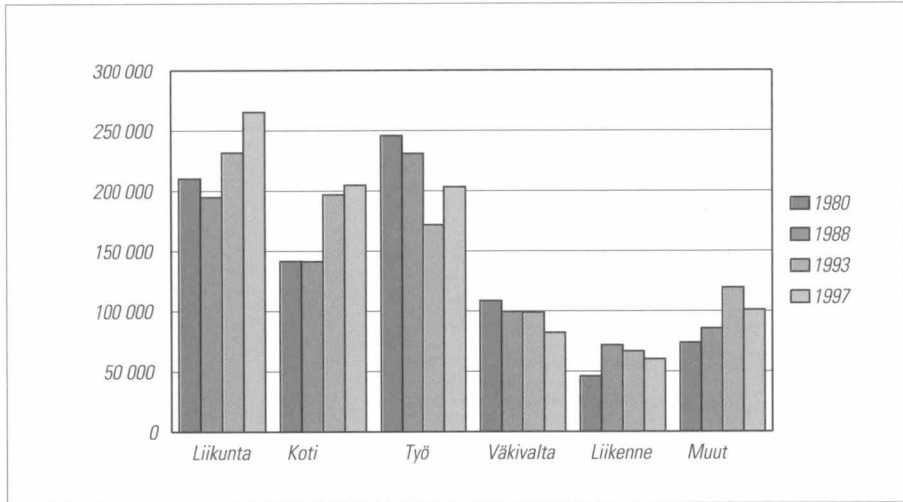
Vamman aiheuttaneiden tapaturmien ja väkivallan osuudet 15–74-vuotiailla 1997

¹ Seuraava rikosuhritutkimus tapaturmien ja rikosten kohteeksi joutumisesta tehtäneen vuonna 2002

Kuvio 2.

Vamman aiheuttaneiden tapaturmien ja väkivallan määrä 15–74-vuotiailla 1980, 1988, 1993 ja 1997

Vuodesta 1993 vamman aiheuttanut väkiältä on vähentynyt 15 prosenttia. Fyysisen vamman aiheuttanut väkiältä on vähentynyt vuodesta 1980 lähtien kaikissa vertailututkimuksissa.

Omaisuusrikokset lisääntyivät 1990-luvulla

Samassa haastattelututkimuksessa selvitettiin myös omaisuusrikosten kohteeksi joutumista. Tutkimuksessa omaisuusrikoksia olivat mm. autovarkaus, varkaus autosta, auton vahingoittaminen, moottoripyörävarkaus, polkupyörävarkaus, asunto-murto ja sen yritys sekä henkilökohtaisen omaisuuden varkaus ja ryöstö.

Vuonna 1997 tapahtui kotitalouksille runsaat 630 000 omaisuusrikosta. Kotitalouksien omaisuuteen kohdistuneiden rikosten määrä oli 1990-luvulla suurempi kuin 1980-luvulla. Varkauksien määrä on hieman vähentynyt 1990-luvulla. Vahingontekoja oli runsas viidesosa kaikista omaisuusrikoksista. Vahingontekojen määrä on pystynyt eri tutkimusvuosina suunnilleen samansuuruisina.

Runsas puolet haastatteluissa vuonna 1997 kerrotuista omaisuusrikoksista kohdistui liikennevälineisiin. Autoihin kohdistuneet rikokset ovat lisääntyneet. Niitä oli 122 000 kappaletta vuonna 1997. Autoon kohdistuneista omaisuusrikoksista valta-

osa oli vahingontekoja. Polkupyörä oli 167 000 omaisuusrikoksen kohteena. Polkupyörävarkauksien määrä on hieman vähentynyt vuoden 1993 tutkimukseen verrattuna. Muita yleisiä omaisuusrikosten kohteita olivat raha ja arvopaperit sekä erilaiset kodin koneet ja kalusteet.

Väkivallalla uhkailu lisääntyi

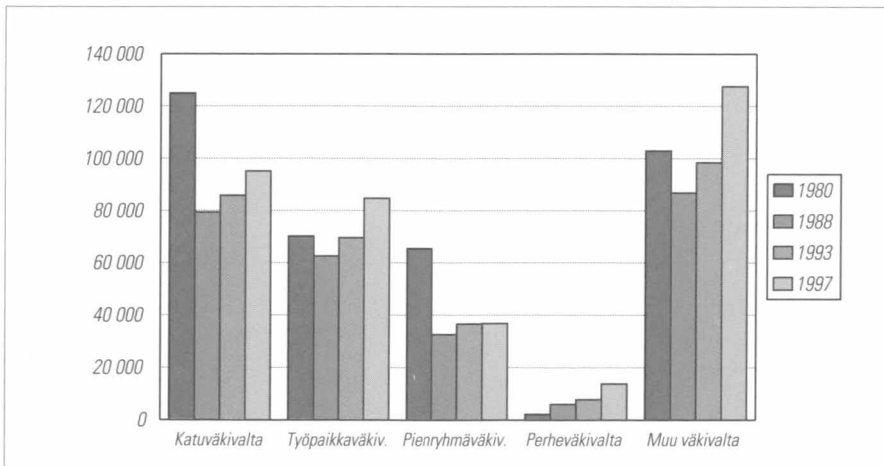
Haastattelututkimuksessa väkivalta määriteltiin siten, että siihen kuuluvat fyysisiä vammoja aiheuttaneiden tapausten lisäksi väkivallalla uhkaaminen, liikkumisen estäminen tai lyönti, josta ei seurannut vammaa. Tällaisen lievemmän väkivallan määrä on lisääntynyt lähes neljänneksellä vuodesta 1993 vuoteen 1997, kun taas vamman aiheuttanut väkivalta on vähentynyt. Myös väkivallalla uhkailu on lisääntynyt.

Väkivalta on useimmiten ennestään tuttuja henkilöiden, sukulaisten tai perheenjäsenten välistä.

Miehillä yleisimmät väkivalta- ja uhkailutilanteet liittyvät ravintoloihin ja muihin huvipaikkoihin, katu ympäristöön ja työhön. Naisilla yleisimmät tilanteet liittyvät työhön, seuraavina ovat ravintola- ja huvipaikka- sekä perheväkivalta. Naisten kokemaa työpaikkaväkivaltaa on ainoa jokaisessa vertailututkimuksessa selkeästi kasvanut väkivaltatapahtuma. Vuonna 1997 tehdyssä tutkimuksessa naiset kokivat enemmän työpaikkaväkivaltaa ja uhkailua kuin miehet.

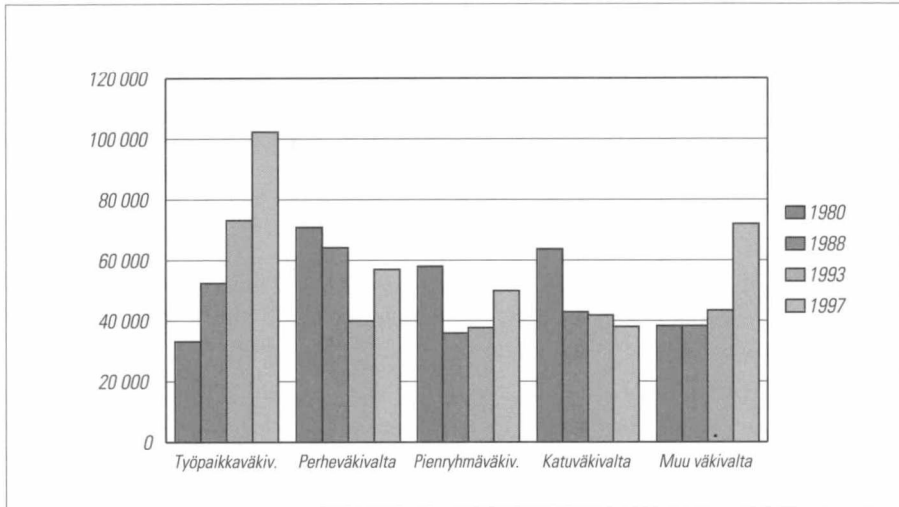
Kuvio 3.

Uhkailu- ja väkivaltatilanteiden määrä miehillä 1980, 1988, 1993 ja 1997

Kuvio 4.

Uhkailu- ja väkivaltatilanteiden määrä naisilla 1980, 1988, 1993 ja 1997

Kaikista väkivallanteoista, sekä vamman aiheuttaneista tapauksista että uhkailuista, hieman yli puolet sattuu miehille. Väkivallan selkeä riskiryhmä ovat 15 – 24-vuotiaat miehet.

Väkivallan ja sillä uhkailun ilmitulo

Rikosten yleisyyttä koskevilla haastattelututkimuksilla saadaan selville, missä määrin rikokset jäävät tulematta poliisin tietoon. Rikoksia, joita ei ilmoiteta tai jotka eivät muuten tule poliisin tietoon, sanotaan piilorikoksiksi. Rikosten tulo poliisin tietoon on yleistynyt kaikissa 18 vuoden aikana tehdyissä vertailututkimuksissa.

Taulukko 1.

Väkivallan ja uhkailujen määrä sekä niistä tehdyt rikosilmoitukset haastattelututkimusten mukaan 1980, 1988, 1993 ja 1997 (15–74-vuotiaat, %)

	Väkivalta- ja uhkailutapausten lukumäärä	Rikosilmoitus tehty, % kaikista tapauksista
1980	629 000	3,7
1988	501 000	5,4
1993	533 000	6,6
1997	652 000	7,2

Poliisin tietoon tullut rikollisuus

Suuri osa rikoksista ei tule poliisin tietoon tai niitä ei rikoksina ilmoiteta. Vuosittaisilla tilastoilla kuvataan vain rikoksia, joista on tehty rikosilmoitus, rangaistusvaatimusilmoitus tai annettu rikesakko. Poliisin tilastoima kokonaisrikollisuuden määrä on ajan myötä lisääntynyt. Tosin viime vuosina rikollisuuden määrä on pysynyt kutakuinkin ennallaan.

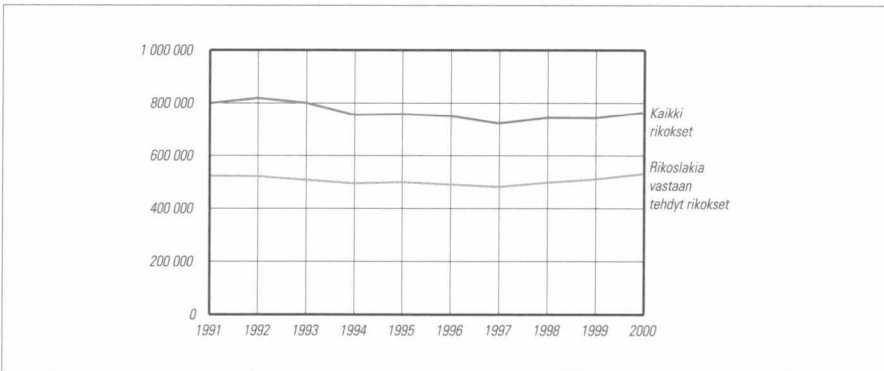
Vuonna 2000 Suomessa tuli ilmi yli 760 000 rikosta tai rikoksen yritystä. Näistä enemmän kuin kaksi kolmesta oli rikoslakia vastaan tehtyjä rikoksia. Rikoslakirikoksista suurin osa, 193 000, oli varkauksia, törkeitä varkauksia tai näpistyksiä. Murtoja näistä oli lähes 88 000. Liikenne rikoksia ja -rikkomuksia oli kaikista poliisin tietoon tulleista rikoksista 47 prosenttia ja muita rikoksia (esimerkiksi alkoholi-lakirikoksia) oli kaikista rikoksista 2,4 prosenttia.

Kuvio 5.1–5.8

Poliisin tietoon tulleet rikokset 1991–2000

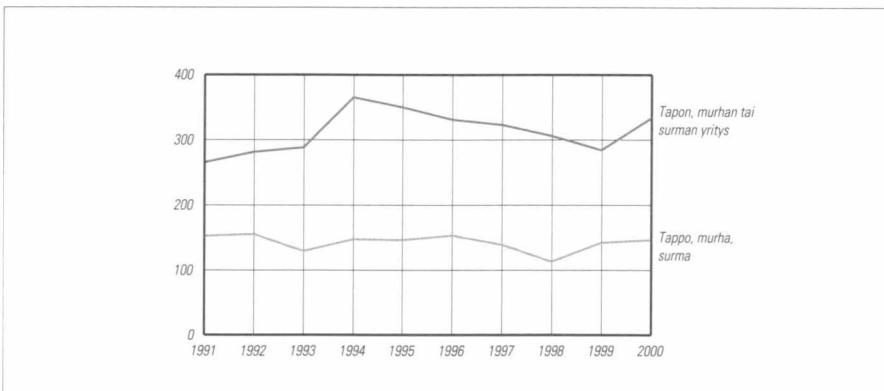
Kuvio 5.1

Kaikki rikokset, rikoslakia vastaan tehdyt rikokset 1991–2000

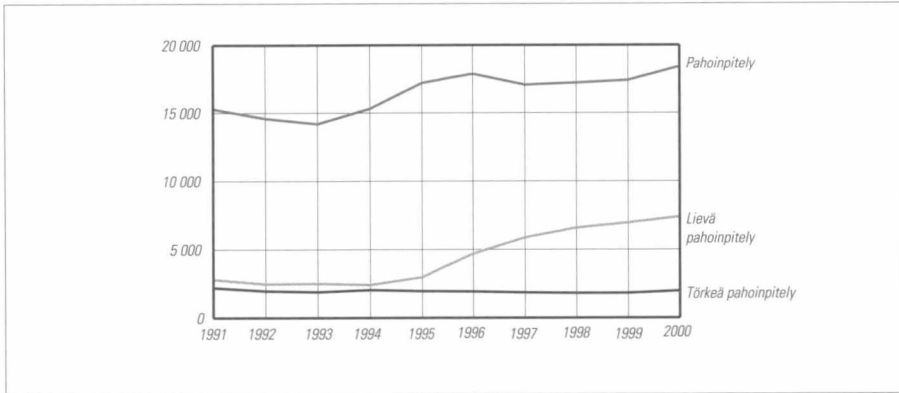

Kuvio 5.2

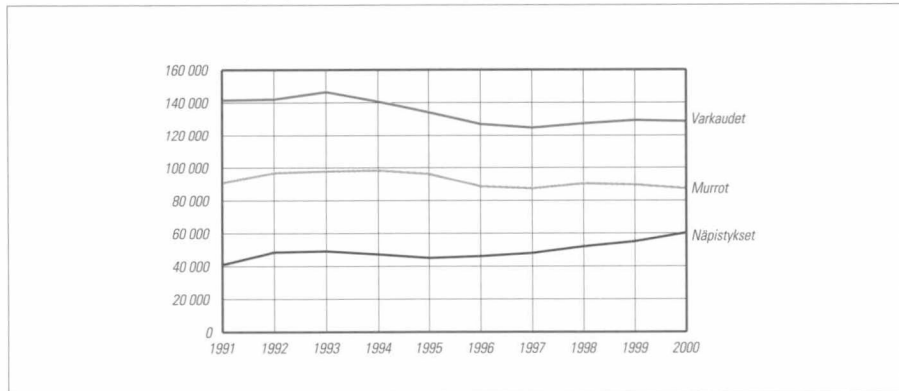
Tappo, murha, surma 1991–2000

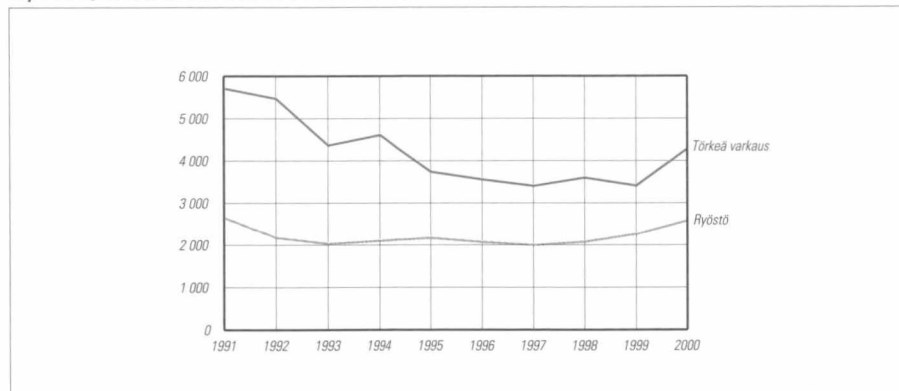
Kuvio 5.3
Pahoinpitelyt 1991–2000

Kuvio 5.4
Varkaudet, murrot, näpistykset 1991–2000

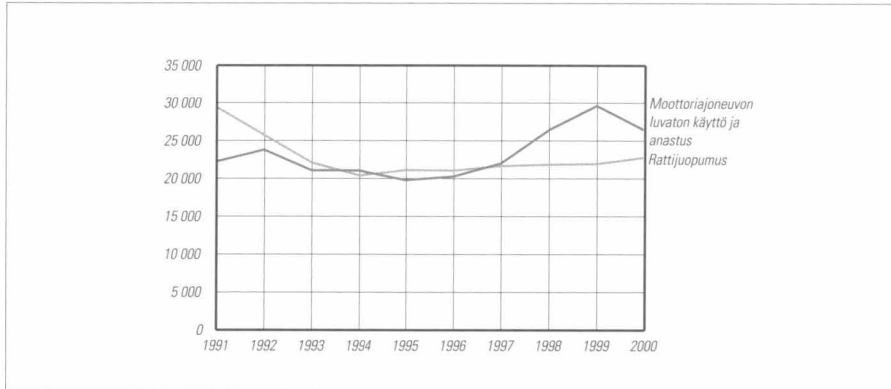

Kuvio 5.5
Ryöstöt, törkeät varkaudet 1991–2000

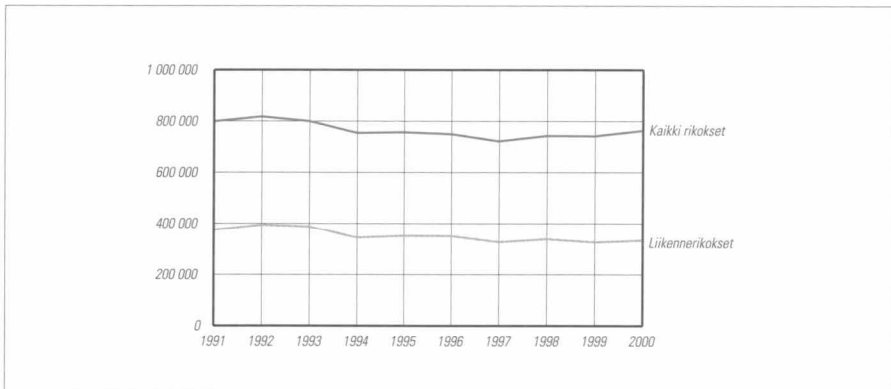
Kuvio 5.6

Moottoriajoneuvon luvattomat käytöt ja anastukset, rattijuopumukset 1991–2000

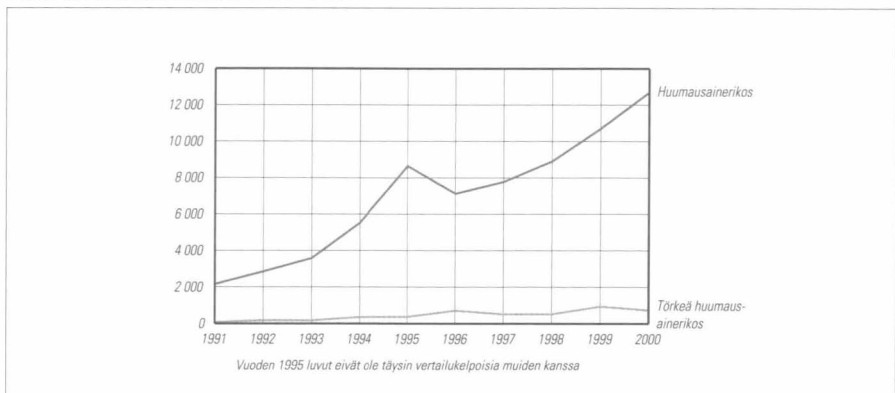
Kuvio 5.7

Kaikki rikokset, liikenne rikokset 1991–2000

Kuvio 5.8

Huumausainerikokset 1991–2000

Ilmi tulleet varkaudet vähentyivät, pahoinpitelyt lisääntyivät

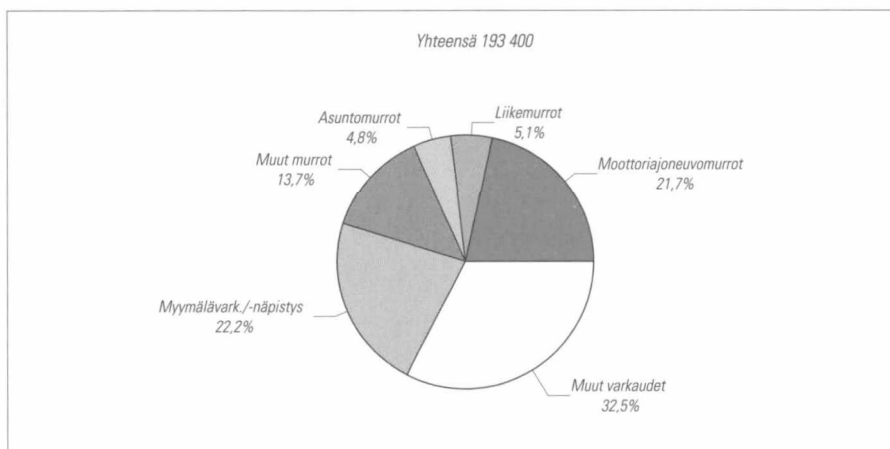
1990-luvun loppupuolella ilmi tulleiden varkauksien määrässä ei ole tapahtunut juurikaan muutosta, sitä vastoin näpistykset ovat lisääntyneet. Törkeät varkaudet ovat lähes koko vuosikymmenen vähentyneet. Pahoinpitelyjä tuli poliisin tietoon aikaisempaa enemmän. Poliisille ilmoitettiin lähes 28 000 pahoinpitelyä vuonna 2000. Lisäystä aiheutti ennen muuta lievien pahoinpitelyjen määrän kasvu.

Huumausainerikollisuus kasvoi selvästi 1990-luvulla. Vuonna 2000 niitä ilmeni noin 13 500 tapausta, mikä on kuusi kertaa niin paljon kuin vuonna 1990. Sekä huumausainerikokset että törkeät huumausainerikokset lisääntyivät lähes vuosi vuodelta.

Viime vuosikymmenellä murhia ja tappoja oli keskimäärin 142 vuodessa. Vuonna 1998 määrä oli poikkeuksellisen alhainen, 113 murhaa tai tappoa. Niihin syyllisiksi epäillyistä valtaosa oli teon tehdessään alkoholin vaikutuksen alainen. Useimmiten tekijä ja uhri ainakin jollain tavalla tunsivat toisensa.

Kuvio 6.

Murtojen ja varkauksien osuus varkausrikoksista 2000

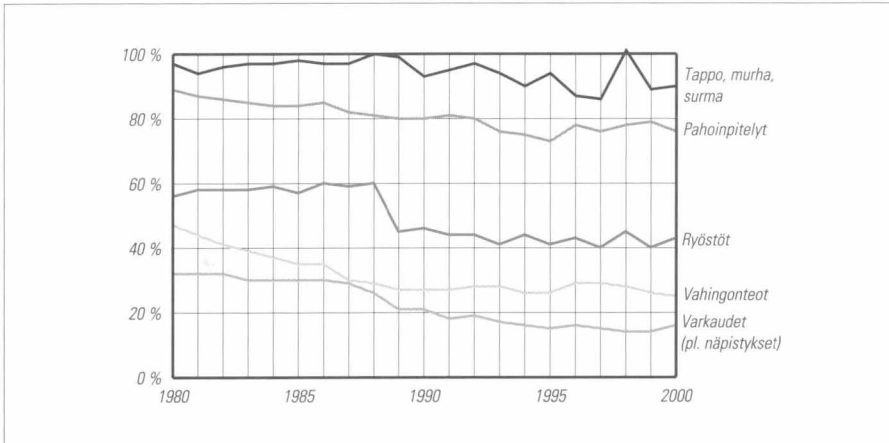
Selvitysprosentti vaihtelee rikoksittain

Poliisi selvitti vuoden 2000 aikana yhteensä 533 000 rikosta. Selvitysprosentti oli 70. Viime vuosina useimpien rikostyyppien selvitysprosentit ovat laskeneet.

Tapot ja murhat selvitetään lähes kaikki. Selvitysprosentti on korkea myös rikoksissa, jotka tulevat ilmi poliisin oman valvonnan kautta, esimerkiksi rattijuopumus-, liikenne- ja päihderikoksissa. Pahoinpitelyistä selvitettiin 75 prosenttia ja törkeistä pahoinpitelyistä 82 prosenttia vuonna 2000.

Kuvio 7.

Eräiden rikosten selvitysprosentti, 1980–2000

Varkaus- ja vahingontekorikoksissa selvitysprosentti on yleensä alhainen, näpistyksissä korkea. Ryöstöjen selvittämistäaste on vaihdellut 1990-luvulla 40–46 prosentin välillä; vuonna 2000 selvitettiin 45 prosenttia ryöstöistä.

Poliisi torjuu ja selvittää rikoksia

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Poliisi toimii laajassa yhteistyössä eri viranomaistahojen, kuten rajavartiolaitos-, tulli-, palo- ja pelastus- sekä sosiaali-, koulu- ja liikenneviranomaisten kanssa.

Vuonna 1999 poliisitoimen kustannukset olivat noin kolme miljardia markkaa. Kustannuksista 83 prosenttia aiheutui yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpidosta sekä rikostorjunnasta. Poliisin henkilöstön lukumäärä oli 10 500, josta poliiseja oli 75 prosenttia. Poliiseista 7 prosenttia oli naisia. Suomessa yksi poliisimies vastaa noin 650:n ihmisen turvallisuudesta, EU-maissa keskimäärin 300:n, Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa keskimäärin 550:n hengen turvallisuudesta.

Taulukko 2.

Poliisitoimen kustannusten jakautuminen 1999

Yleinen järjestys ja turvallisuus	42,8 %
Rikostorjunta	39,8 %
Liikenneturvallisuus	8,5 %
Lupapalvelut	8,9 %

Taulukko 3.**Poliisin henkilöstömäärä Pohjoismaissa 1.1.2000**

	Poliiseja	Koko henkilöstö	Asukasta / poliisi
Suomi	7 960	10 504	653
Ruotsi	16 500	23 500	540
Tanska	10 259	12 384 ¹⁾²⁾	517
Norja	7 725	10 161 ¹⁾	583

¹⁾ Norjan ja Tanskan henkilöstömääriin eivät sisälly syyttäjätehtävissä toimivat juristit.

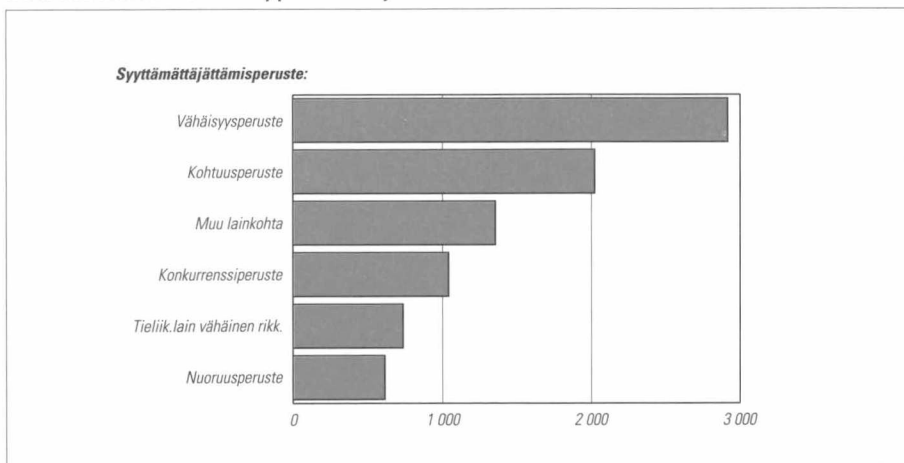
²⁾ Tanskan luvuista puuttuvat Färsaaret ja Grönlanti.

Syytteessä ja tuomiolla

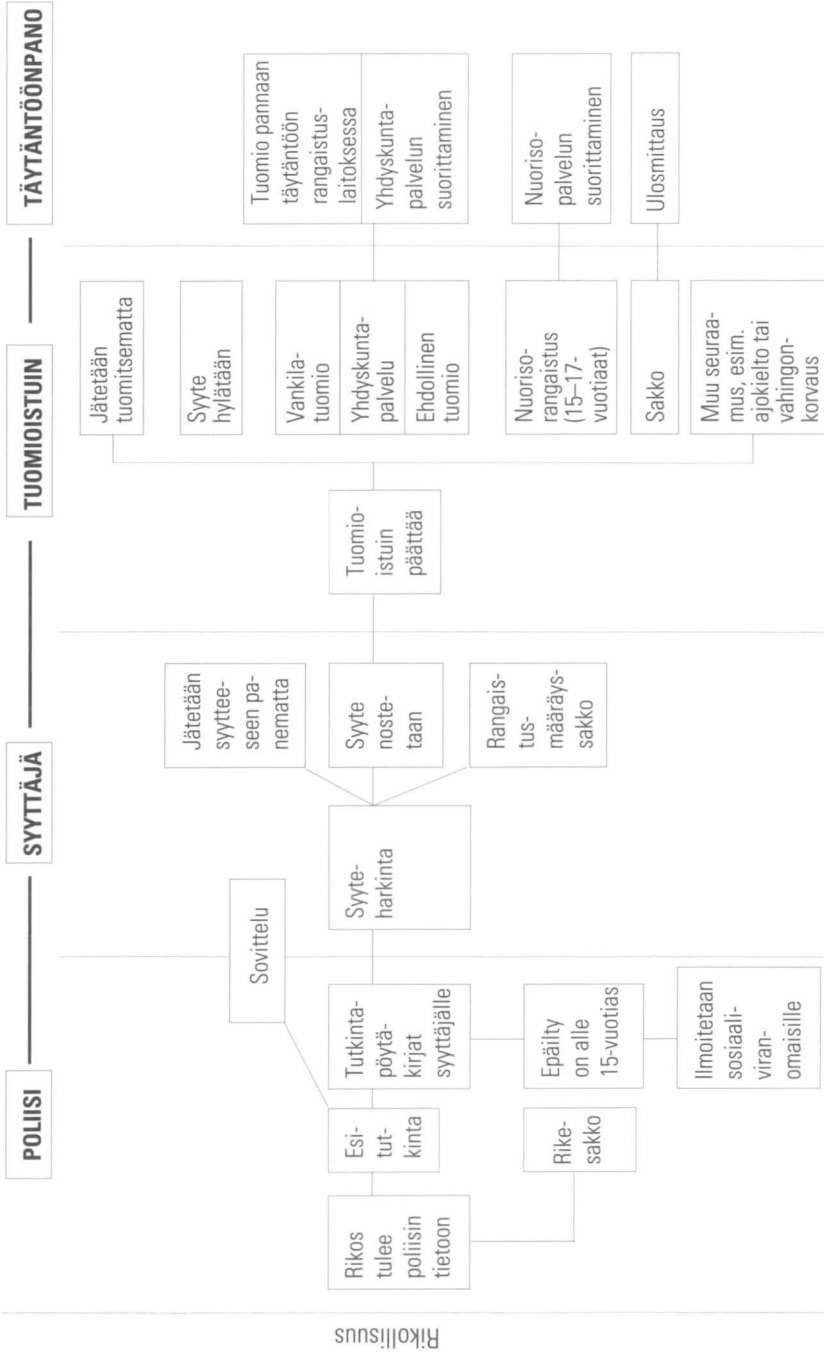
Poliisi ilmoittaa yleensä selvitettyt rikokset syyttäjälle syytetoimia varten. Vähäisistä liikenne rikkomuksista poliisi voi antaa rikesakon. Lievistä rikoksista poliisi voi myös jättää ilmoituksen tekemättä tai jättää ilmoittamatta syyttäjälle. Syyttäjä selvittää syyteharkinnassa, onko rikoksesta epäillyn teko rikos ja epäilläänkö juuri häntä rikoksen tekijäksi. Tietyin edellytyksin syyttäjä voi antaa rangaistusmääräyksen. Muista syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista valtaosa johtaa syytetoimiin. Osassa syyte jää nostamatta.

Vuonna 1998 syyttäjä ratkaisi lähes 72 000 juttua, joista tuomioistuimeen toimitettiin 53 000 juttua eli 74 prosenttia ja syyttäjällä päättyi noin 19 000 juttua (vastaava luku oli 21 000 vuonna 1999). Syyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen yli 24 000 tapauksessa (vastaava luku oli 26 000 vuonna 1999).

Syyttäjällä on mahdollisuus laissa mainituin perustein, kuten vähäisyys-, nuoruus- tai kohtuusperusteella, jättää syyte nostamatta. Yleisin peruste on teon vähäisyys. Tällaisia ns. seuraamusluonteisia syyttämättäjättämispäätöksiä, joissa syyllisyys oli tullut vahvistetuksi, tehtiin 8 700 vuonna 1999. Muissa syyttämättäjättämispäätöksissä (yhteensä 17 500 tapauksessa) syytteen edellytykset, kuten riittävä näyttö, puuttuivat.

Kuvio 8.**Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen 1999**

Rikoksen käsittelyvaiheet

Rangaistukset

Yleisiä eli kenelle tahansa määrättävissä olevia rangaistuksia ovat vankeus, yhdyskuntapalvelu, sakko ja rikesakko. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan joissain käräjäoikeuksissa tuomita nuorisorangaistus. Erityisiä rangaistuksia virkamiehiä varten ovat viraltapano ja varoitus. Sotilaan kurinpitörangaistuksia ovat aresti, poistumisrangaistus, kurinpitosakko ja varoitus. Yhtiö, yhdistys, säätiö tai muu oikeushenkilö voidaan tuomita yhteisösakkoon.

Sakko tuomitaan päiväsakoin. Lukumäärä määräytyy rikoksen vakavuuden perusteella. Yhdestä rikoksesta voidaan tuomita enintään 120 ja useammasta rikoksesta yhteisesti enintään 240 päiväsakkoa. Päiväsakon rahamäärä riippuu sakotettavan taloudellisesta asemasta. Vuoden 1999 lokakuun alusta lähtien se lasketaan verotustietojen perusteella sakotettavan nettokuukausitulosta, josta on ensin vähennetty 1 500 markan peruskulutusvähennys. Yksi päiväsakko on 1/60 kuukausitulosta. Elatusvelvollisuus vähentää rahamäärää 15 markkaa elätettävää kohti. Rahamäärä on kuitenkin aina vähintään 40 markkaa. Sakon kokonaismäärä on päiväsakkojen lukumäärä kerrottuna yhden päiväsakon rahamäärällä, mutta ylinopeussakon on oltava aina vähintään yhtä suuri kuin ylinopeudesta määrättävä korkein rikesakko. Sakko voidaan tuomita tuomioistuimessa tai sen voi saada poliisi-, tulli- tai rajavartiomiehen antamalla rangaistusvaatimuksella, jonka syyttäjä sitten vahvistaa rangaistusmääräykseksi. Rangaistusmääräysmenettely koskee rikkomuksia, joista voi seurata vain sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Valtaosa tapauksista on tieliikennesakkoja. Jos sakotettava vastustaa rangaistusvaatimusta, asia siirtyy alioikeuskäsittelyyn.

Rikesakko on markkamäärältään kiinteä. Käytössä on kahdeksan luokkaa rikkomuksen laadun perusteella: 50, 100, 200, 300, 400, 500, 600 ja 700 markkaa. Rikesakko voidaan määrätä vain tieliikennelain lievimmistä rikkomuksista tai jätelain mukaisen roskaamiskiellon vähäisestä rikkomisesta. Rikesakon määrää poliisi-, tulli- tai rajavartiomies. Myös rikesakkoasia on mahdollista saattaa alioikeuden käsiteltäväksi.

Vankeutta tuomitaan joko määrääjäksi tai elinkaudeksi. Yhdestä rikoksesta määräaikaista vankeutta voidaan tuomita neljästätoista päivästä kahteentoista vuoteen ja useammasta rikoksesta yhteisesti enintään viisitoista vuotta. Tuomioistuin määrää rangaistuksen sen asteikon rajoissa, jonka lainsäätäjä on kullekin rikokselle asettanut. Esimerkiksi pahoinpitelystä rangaistus voi olla enintään 2 vuotta vankeutta ja vähimmillään sakkoa. Törkeän pahoinpitelyn asteikko on vankeutta vähintään 6 kuukautta ja enintään 10 vuotta. Lievästä pahoinpitelystä rangaistus on sakkoa.

Enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi 1–3 vuoden koetusajalla. Syyllistyminen koetusajana uuteen rikokseen, josta tuomitaan vankeusrangaistus, voi johtaa aikaisemman ehdollisen rangaistuksen täytän-

töönpanoon joko kokonaan tai osaksi. Ehdolliseen vankeusrangaistukseen voidaan liittää lisäksi ehdoton sakkorangaistus (ns. oheissakko). Valtaosa oheissakoista tuomitaan törkeän rattijuopumuksen yhteydessä. Vankeusrangaistus tuomitaan aina tuomioistuimessa.

Enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomitaan eräin edellytyksin yhdyskuntapalvelua. Se käsittää 20 – 200 tuntia valvonnan alaisena tehtävää säännöllistä, palkatonta työtä. Jos yhdyskuntapalvelun suorittaminen epäonnistuu, suorittamatta oleva osa muunnetaan yleensä takaisin ehdottomaksi vankeudeksi. Yhdyskuntapalvelun käyttökokeilu aloitettiin vuonna 1991 ja rangaistus vakinaistettiin vuonna 1997.

Nuorisorangaistus koostuu nuorisopalvelusta ja valvonnasta. Nuorisopalvelua tuomitaan 10 – 60 tuntia. Se käsittää, kuten yhdyskuntapalvelu, valvottua, säännöllistä, palkatonta työtä sekä lisäksi syrjäytymistä ja rikollisuutta ehkäiseviä tehtäviä. Valvonta-aika on neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen. Rangaistus oli alun perin tarkoitettu 15–17 -vuotiaille nuorille, joille on jo aiemmin tuomittu vähintään yksi ehdollinen vankeusrangaistus, mutta sen käyttöä on nyt laajennettu niin, että tähän rangaistukseen voidaan tuomita, vaikka nuorta ei ole aikaisemmin tuomittu ehdolliseen vankeuteen. Nuorisorangaistuskokeilu alkoi vuoden 1997 helmikuussa ja kestää vuoden 2001 loppuun. Käräjäoikeudet, joissa sitä kokeillaan, ovat Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere, Vaasa ja Joensuu. Vuonna 1999 niissä tuomittiin 68 nuorisorangaistusta, 60:lle eri henkilölle.

Rangaistukseen tuomittujen määrä väheni 1990-luvulla. Vankilatuomiot vähenivät vuoteen 1997 saakka, mutta sen jälkeen ne ovat lisääntyneet. Myös yhdyskuntapalvelut ovat lisääntyneet. Vuonna 1999 niiden määrä kuitenkin väheni ensimmäisen kerran. Vankilatuomioiden ja yhdyskuntapalvelujen yhteinen osuus kaikista oi-

Taulukko 4.

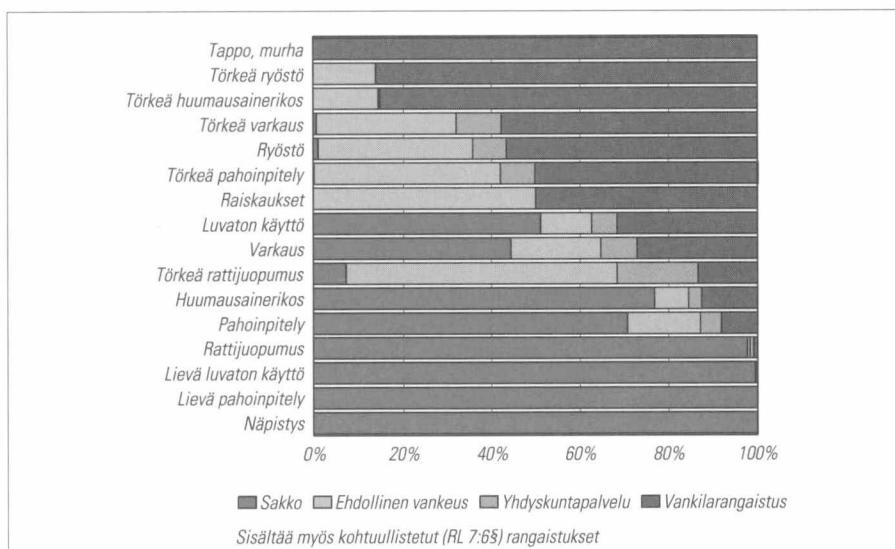
Syytetyt ja tuomitut 1989, 1994, 1997–1999

	1989	1994	1997	1998	1999
Oikeudenkäynnissä (ensimmäinen oikeusaste)					
Syytetyt	88 308	67 228	63 698	63 189	64 508
Syyliseksi havaitut	83 010	62 647	59 231	59 699	60 579
Rangaistukseen tuomitut	80 968	61 248	57 892	58 732	59 651
Vankilatuomio	11 245	7 699	5 968	6 646	7 668
Yhdyskuntapalvelu	–	1 487	3 535	3 963	3 658
Ehdollinen vankeus	16 601	12 936	12 962	12 963	12 549
Sakko	53 036	38 862	35 132	33 927	34 226
Uhkasakko	..	225	220	1 157	1 448
Muu rangaistus	86	39	75	76	102
Tuomitsematta jättäminen	2 042	1 399	1 339	967	928
Syyte hylätty	4 928	3 868	3 415	2 694	2 736
Asia jätetty sillensä	370	713	1 052	796	1 193
Rangaistusmääräyssakot	313 067	298 408	249 460	264 930	232 873
Rikesakot	66 758	64 793	58 861	62 006	69 210

keudenkäynnissä tuomituista rangaistuksista kasvoi 1990-luvun alun 14 prosentista 19 prosenttiin vuonna 1999. Ehdollisten vankeuksien suhteellinen määrä on pysynyt koko ajan runsaassa viidenneksessä. Suurin osa rangaistuksista on sakkoja. Niiden osuus oikeudenkäynnin rangaistuksista oli vuonna 1999 runsaat 57 prosenttia. Se on noin kahdeksan prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 1989. Lasku johtuu osittain lakimuutoksesta vuonna 1997, jonka yhteydessä luovuttiin tuomitsemasta esteettömästä poissaolosta oikeudesta päiväsakkorangaistus; sen asemesta tuomioistuimeen kutsutaan sakon uhalla ja tuomitaan uhkasakko, jos kutsuttu jää pois.

Kuvio 9.

Eräiden rikosten rangaistuslaji (%) alioikeuksissa 1999

Vuonna 1999 oikeudenkäyntisakko oli keskimäärin 1 430 ja rangaistusmääräys-sakko keskimäärin 692 markkaa. Ehdollisten vankeustuomioiden keskipituus oli 2,9 kuukautta ja kaikkien ehdottomien vankeustuomioiden 6,3 kuukautta (vankilatuomioiden 8,0 ja yhdyskuntapalveluksi muunnettujen 2,9 kuukautta). Elinkautis-rangaistuksia tuomittiin 7 kappaletta. Kaikista vankeustuomioista 43 prosenttia tuomittiin ensisijassa (päärikos) rattijuopumuksista ja 16 prosenttia varkauksista.

Yhdyskuntapalvelutuomioiden osuus sellaisista ehdottomista vankeusrangaistuksista, jotka rangaistuksen pituuden ja rikoksen puolesta olisi voitu muuntaa yhdyskuntapalveluksi, oli 38 prosenttia vuonna 1999. Eniten yhdyskuntapalvelua käytettiin rattijuopumuksesta tuomittaessa.

Rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus vaikuttavat rangaistukseen

Rangaistuksen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä tekijän syyllisyyteen. Myös rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen kiinnitetään huomiota. Suurin osa rangaistuksista ratkaistaan vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan.

Tekijän aikaisempi rikollisuus on tärkein normaalirangaistusta koventava peruste. Lieventämisperusteita ovat muun muassa tekijään vaikuttanut painostus tai uhka. Jos kyseessä on nuori rikoksentekijä, rikoksen yritys tai avunanto rikokseen, rangaistus voi olla enintään ¼ rikokselle säädetyistä enimmäisrangaistuksesta.

Taulukko 5.

Vankeus-, yhdyskuntapalvelu- ja sakkorangaistukset eräistä rikoksista alioikeuksissa 1999

	Rangaistuksia		Kaikki vankeus- rangaistukset		Vankilarangaistus		Yhdyskunta- palvelu		Ehdollinen vankeus		Sakko	
	Luku- määrä	%	K-arvo kk	%	K-arvo kk	%	K-arvo t	%	K-arvo kk	%	K-arvo Ps.lkm	
Murha K	7 elinkautista ja 6 määräaikaista vankeusrangaistusta.											
	Viimeksi mainittujen keskipituus oli 9 vuotta 1 kuukautta (108,7 kuukautta).											
Tappo K	64	100,0	105,9	100,0	105,9	—	—	—	—	—	—	—
Yhdestä taposta	39	100,0	103,0	100,0	103,0	—	—	—	—	—	—	—
Raiskaus K	35	100,0	19,7	48,6	24,8	—	—	51,4	14,9	—	—	—
Yhdestä raiskauksesta	19	100,0	18,1	52,6	22,5	—	—	47,4	13,1	—	—	—
Törkeä pahoinpitely K	505	100,0	13,8	45,7	19,1	7,7	184	46,3	9,7	0,2	50	
Yhdestä törk. pahoinp.	246	100,0	11,2	32,9	15,4	7,7	180	58,9	9,4	0,4	50	
Pahoinpitely K	6 093	100,0	2,8	5,2	3,9	3,8	79	17,0	2,5	74,1	38	
Yhdestä pahoinpitelystä	4 436	100,0	2,4	3,1	2,9	3,0	71	14,4	2,2	79,5	35	
Lievä pahoinpitely K	1 081	100,0	—	—	—	—	—	—	—	100,0	14	
Yhdestä liev. pahoinp.	1 047	100,0	—	—	—	—	—	—	—	100,0	14	
Törkeä ryöstö K	32	100,0	34,5	84,4	37,8	—	—	15,6	16,6	—	—	
Yhdestä törkeästä ryöst.	7	100,0	21,9	28,6	35,0	—	—	71,4	6,6	—	—	
Ryöstö K	281	100,0	9,8	48,0	13,1	6,8	165	43,8	6,6	1,4	58	
Yhdestä ryöstöstä	127	100,0	7,9	39,4	10,3	6,3	164	51,2	6,2	3,1	58	
Törkeä varkaus K	415	100,0	9,7	46,5	12,2	10,1	165	42,4	7,8	1,0	46	
Yhdestä törkeästä vark.	132	100,0	6,6	33,3	7,5	15,2	162	49,2	6,2	2,3	35	
Varkaus K	4 184	100,0	2,8	16,3	3,1	6,6	72	24,1	2,6	53,1	39	
Yhdestä varkaudesta	2 358	100,0	1,9	11,0	2,0	5,8	57	17,8	1,9	65,4	34	
Näpistys K	26 885	100,0	—	—	—	—	—	—	—	100,0	11	
Yhdestä näpistyksestä	26 745	100,0	—	—	—	—	—	—	—	100,0	11	
Luvaton käyttö K	788	100,0	1,8	18,5	2,1	4,8	50	14,0	1,6	62,7	38	
Yhdestä luvatt. käytöstä	377	100,0	1,3	10,3	1,5	5,0	41	9,3	1,2	75,3	29	
Huumausainerikos K	3 921	100,0	3,9	7,4	4,7	2,1	84	8,2	3,4	82,3	30	
Yhdestä huumausainer.	2 535	100,0	3,5	2,7	4,3	1,1	93	4,8	3,1	91,5	25	
Törkeä rattijuopumus K	10 330	100,0	2,3	11,1	3,3	16,9	80	64,4	2,0	7,7	66	
Yhdestä törk. rattijuop.	5 106	100,0	2,0	4,4	2,4	14,5	71	72,4	1,9	8,7	65	
Rattijuopumus K	6 743	100,0	1,4	0,7	1,4	0,6	43	0,6	1,5	98,1	42	
Yhdestä rattijuopumuks.	4 629	100,0	1,3	0,2	1,0	0,2	39	0,5	1,5	99,2	40	

% = Prosenttia kaikista rangaistuksista

K-arvo = Keskimääräinen rangaistus (kk = kuukautta, t = tuntia, ps.lkm = päiväsakkojen lukumäärä)

Vankilarangaistus = ehdoton vankeusrangaistus, jonka sijasta ei ole tuomittu yhdyskuntapalvelua

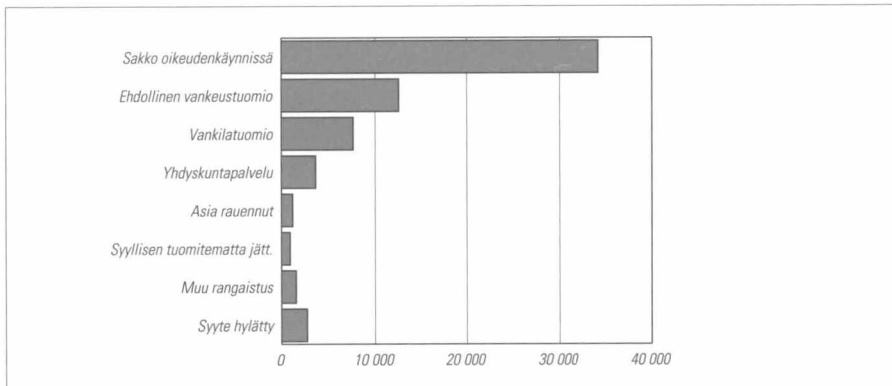
Esimerkiksi pahoinpitely: Pahoinpitelystä tuomittiin yhteensä 6 093 vankeus-, yhdyskuntapalvelu- ja sakkorangaistusta. Rangaistuksista 74,1 prosenttia oli sakkoja. Niissä tuomittujen päiväsakkojen keskilukumäärä oli 38 kappaletta. Runsas neljännes (5,2 % + 3,8 % + 17,0 %) rangaistuksista oli vankeuksia. Tuomittu vankeusrangaistus oli keskimäärin 2,8 kuukautta. Ehdolliseksi määrättyjen vankeusrangaistusten keskipituus oli 2,5 ja vankilarangaistusten 3,9 kuukautta. Tuomittu yhdyskuntapalvelu oli keskimäärin 79 tuntia. Pahoinpitelystä tuomituista rangaistuksista 4 436 oli sellaisia, joissa rangaistus tuomittiin vain yhdestä pahoinpitelystä. Näistä tapauksista 79,5 prosenttia johti sakkoon.

K = Kaikki rangaistukset, joista osassa on annettu tuomio samalla myös joistakin muista kuin puheena olevasta rikoksesta.

Yhdestä [mainitusta rikoksesta] = Rangaistavana vain yksi kyseinen rikos.

Rikoslain 7 kuvun 6 §:n nojalla kohtuullistetut tai aikaisempien tuomioiden rikoksia sisältävät rangaistukset eivät sisälly taulukkoon.

Kuvio 10.
Tuomiot 1999

Tuomioistuin määrää rangaistuksen kuhunkin rikokseen sovellettavan rangaistusasteikon mukaan. Esimerkiksi pahoinpitelyissä rangaistus voi olla enintään 2 vuotta vankeutta tai vähimmillään sakkoa.

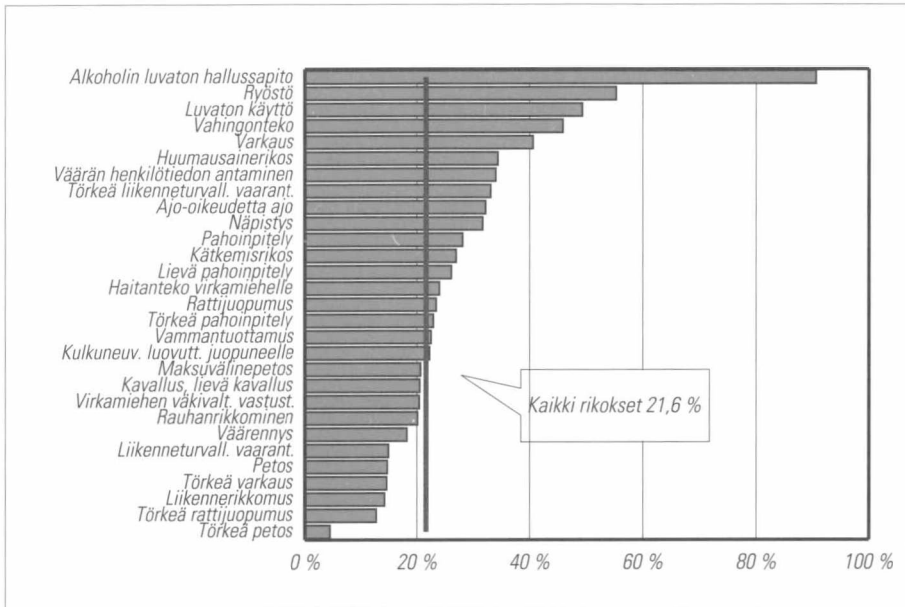
Nuorisorikollisuus

Nuorisorikollisuudella tarkoitetaan yleensä alle 21-vuotiaiden tekemiä rikoksia. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana, mutta myös tätä nuorempi on vastuussa aiheuttamastaan vahingosta. Pääasiassa nuorten 15–17-vuotiaiden tekemiä rikoksia varten on olemassa erityissäännöksiä rangaistusten määräämisestä.

Syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen edellytykset ovat alle 18-vuotiaiden osalta laajemmat kuin muilla. 15–17 vuoden ikä on yksi kuudesta yleisestä rangaistuksen vähentämisperusteesta eli tuomittaessa sakkoon tai vankeuteen käytetään neljänneksellä alennettua rangaistusasteikkoa. Myös ehdollisen rangaistuksen käytön edellytykset ovat normaalia laajemmat, sillä alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita vain alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Myös nuorten asioiden esitutkinnasta ja oikeuskäsittelystä on erityismääräyksiä. Sosiaaliviranomaiset osallistuvat tavallisesti alle 18-vuotiaan tekemien rikosten esitutkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn.

Kuvio 11.

Alle 21-vuotiaiden osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä 2000

Kaikkia alle 21-vuotiaana rikoksen tehneitä koskeva erityissäännös sallii ehdollisen rangaistuksen käytön silloinkin, kun nuori on nyt tuomittavaa rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana tuomittu yli vuoden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta ehdolliseen vankeuteen tuomittu määrätään pääsääntöisesti (86 prosentissa vuonna 1999) koetusajaksi valvontaan. Nuori rikosentekijä suorittaa vankilatuomionsa yleensä nuorisovankilassa. Sieltä pääsee ehdonalaiseen vapauteen normaalia aiemmin eli kun kolmannes rangaistuksesta on suoritettu.

Vuonna 2000 syylliseksi epäillyistä viidesosa (125 000) oli alle 21-vuotiaita. Rikoslakirikoksista heidän osuutensa oli yli 25 prosenttia. Epäiltyjen alle 21-vuotiaiden eri henkilöiden määrä oli 46 500, joten teot kasautuvat usein samoille nuorille.

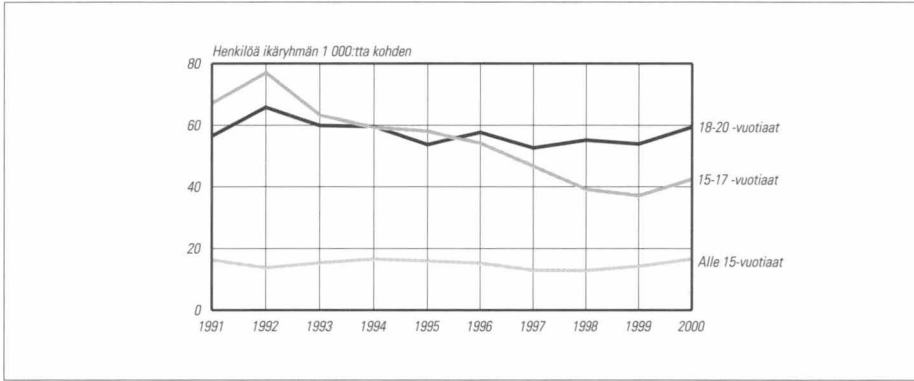
Tyypillisintä nuorisirikollisuutta eli rikoksia, joissa tekijä todennäköisimmin on alle 21-vuotias, ovat alkoholin luvattomat hallussapidot, ryöstöt, luvattomat käytöt (autovarkaudet), vahingonteot ja varkaudet.

Tuomioistuimissa 15–17-vuotiaille tuomituista rangaistuksista lähes kolme neljäsosaa on sakkoja. Myös tuomitsematta jättäminen on yleisempää kuin muissa ikäryhmissä. Vankilatuomiot ja yhdyskuntapalvelu ovat harvinaisia.

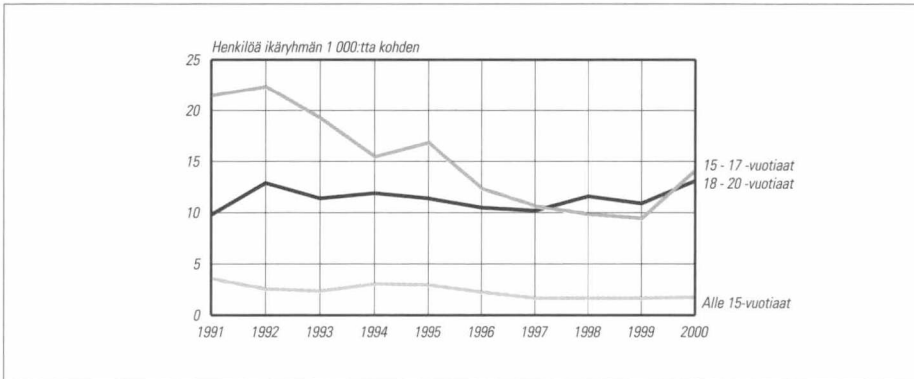
Vuonna 1999 määrättiin sakkoja alle 18-vuotiaille 5,3 miljoonan ja 18-20 -vuotiaille 17,4 miljoonan markan edestä. Rangaistuslaitosten kirjoissa oli vuoden 2001 helmikuun alussa 90 alle 21-vuotiasta rangaistusvankia. Heistä kolme oli alle 18-vuotiaita.

Kuviot 12.1 – 12.6
Alle 21-vuotiaiden rikollisuus 1991–2000
Syälliseksi epäiltyjä, ikäryhmän 1 000:ttä kohden

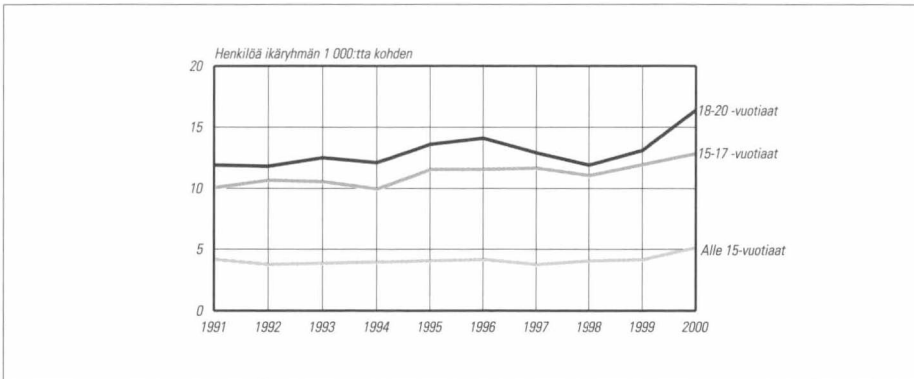
Kuvio 12.1
Varkaudet, törkeät varkauudet, näpistykset 1991–2000

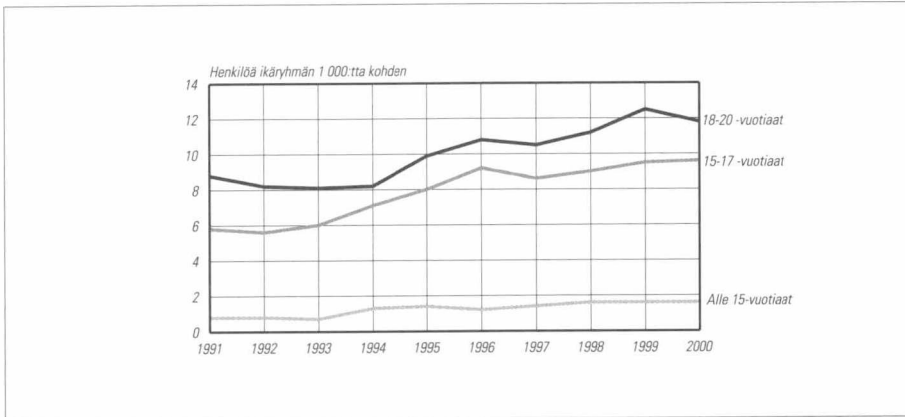
Kuvio 12.2
Luvattomat käytöt 1991–2000

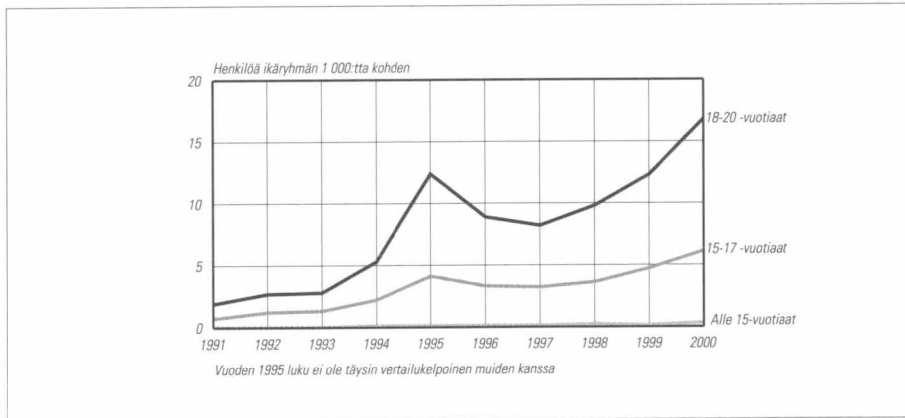
Kuvio 12.3
Vahingonteot 1991–2000

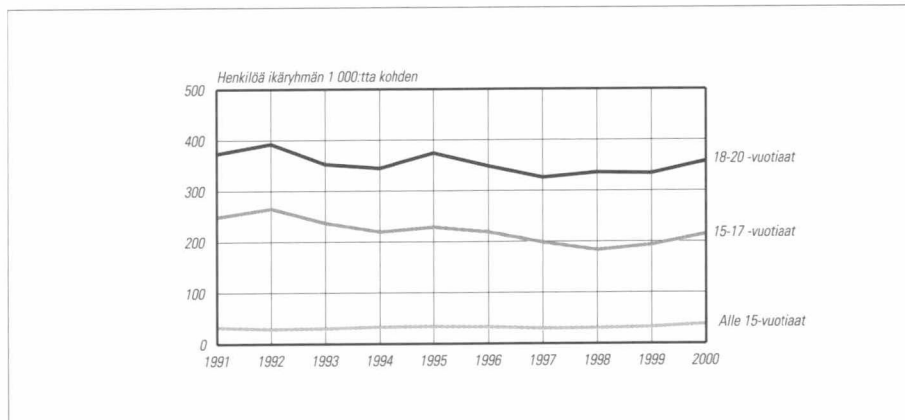
Kuvio 12.4
Pahoinpitelyt 1991–2000

Kuvio 12.5
Huumausainerikokset 1991–2000

Kuvio 12.6
Kaikki rikokset 1991–2000

Taulukko 6.
Rikosasiaratkaisut ikäryhmittäin 1999

	Ikä päärikoksen tekohetkellä					
	15–17 -v.	18–20 -v.	Yli 20-v.	15–17 -v. %	18–20 -v. %	Yli 20-v. %
Tuomioistuimessa (ensimmäinen oikeusaste)						
Syytetyt	4 820	8 830	50 858			
Syyliseksi havaitut	4 608	8 459	47 512	100,0	100,0	100,0
vankilatuomio	85	850	6 733	1,8	10,0	14,2
yhdyskuntapalvelu	39	421	3 198	0,8	5,0	6,7
ehdollinen vankeus	746	1 755	10 048	16,2	20,7	21,1
sakko	3 368	5 127	25 731	73,1	60,6	54,2
nuorisorangaistus	68	–	–	1,5	–	–
uhkasakko	39	196	1 213	0,8	2,3	2,6
muu rangaistus	3	20	11	0,1	0,2	0,0
tuomitsematta jättäminen	260	90	578	5,6	1,1	1,2
Syyte hylätty	140	261	2 335			
Asia jätetty sillensä	72	110	1 011			
Rangaistusmääräyssakot	10 495	23 052	199 326			
Rikesakot	4 925	8 154	56 131			

Naisten rikollisuus

Naisten osuus tilastoidusta rikollisuudesta on vähitellen kasvanut. Vuonna 2000 kaikista syyliseksi epäillyistä oli naisia yli 15 prosenttia (89 000).

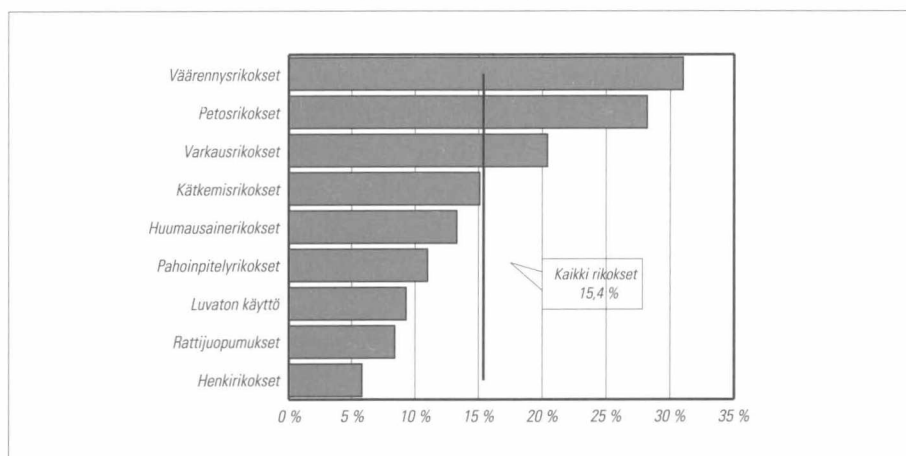
Rikoksia, joissa tekijä todennäköisimmin on nainen, ovat väärennykset, petokset, varkaudet ja kätkemiset, mutta näissäkin tapauksissa – vuonna 2000 tehtyjä törkeitä väärennöksiä lukuun ottamatta – suurin osa tekijöistä on miehiä. Naiset syylistyvät harvoin törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, ajo-oikeudetta ajoin, vahingontekoon, rattijuopumukseen tai luvattomaan käyttöön.

Naiset tuomitaan miehiä useammin oikeudessa sakkoon tai jätetään kokonaan tuomitsematta rangaistukseen. Ehdottomaan vankeuteen naisia tuomitaan harvemmin kuin miehiä.

Vuonna 2000 naisvankeja oli keskimäärin 144, mikä on viisi prosenttia kaikista vangeista. Sekä naisvankien määrä että heidän suhteellinen osuutensa vangeista on lisääntynyt kymmenen viimeisen vuoden kuluessa. Vuonna 1990 vangeista oli naisia 109, runsaat kolme prosenttia.

Kuvio 13.

Naisten osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä 2000

Taulukko 7.

Rikosasiaratkaisut tuomitun sukupuolen mukaan 1999

	Naiset	Miehet	Naiset %	Miehet %
Tuomioistuimessa (ensimmäinen oikeusaste)				
Syytetyt	7 344	57 164		
Syylliseksi havaitut	6 713	53 866	100	100
vankilatuomio	310	7 358	4,6	13,7
yhdyskuntapalvelu	195	3 463	2,9	6,4
ehdollinen vankeus	1 407	11 142	21	20,7
sakko	4 362	29 864	65	55,4
nuorisorangaistus	2	66	0	0,1
uhkasakko	220	1 228	3,3	2,3
muu rangaistus	1	33	0	0,1
tuomitsematta jättäminen	216	712	3,2	1,3
Syyte hylätty	457	2 279		
Asia jätetty sillensä	174	1 019		
Rangaistusmääräyssakot	36 571	196 302		
Rikesakot	11 905	57 305		

Ulkomaalaisten rikollisuus

Ulkomaalaisten osuus tilastoidusta rikollisuudesta on muuttunut viime vuosina vain vähän. Vuonna 2000 syylliseksi epäillyistä oli ulkomaalaisia viitisen prosenttia (30 500 henkeä).

Taulukko 8.

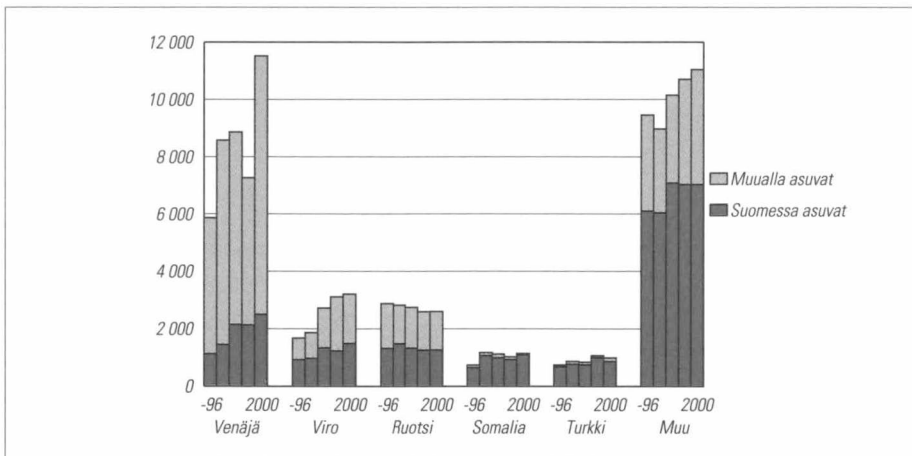
Poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syylliseksi epäillyt ulkomaalaiset 1996–2000

	Yhteensä		Kotipaikka Suomessa		Turisti, vierailija	
	Lukumäärä	%:ia kaikista epäillyistä	Lukumäärä	%:ia kaikista epäillyistä	Lukumäärä	%:ia kaikista epäillyistä
1996	21 340	3,6	10 836	1,8	10 504	1,8
1997	24 265	4,3	11 811	2,1	12 454	2,2
1998	26 430	4,6	13 664	2,4	12 766	2,2
1999	25 459	4,6	13 316	2,4	12 143	2,2
2000	30 493	5,3	14 273	2,5	16 220	2,8

Ulkomaalais epäiltyjen suurin yksittäinen ryhmä vuonna 2000 olivat venäläisturistit. Seuraavaksi eniten epäiltyinä on Viron ja Ruotsin kansalaisia. Virolais epäiltyjen määrä on kasvanut vuosi vuodelta.

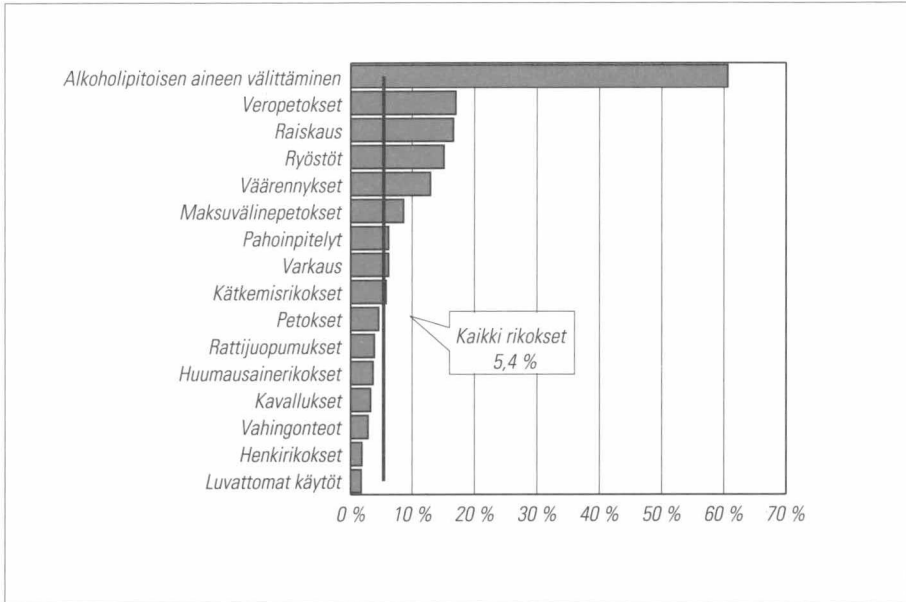
Kuvio 14.

Poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syylliseksi epäillyt ulkomaalaiset 1996–2000, viisi suurinta kansalaisuusryhmää (2000)

Kuvio 15.

Ulkomaalaisten osuus eräisiin rikoksiin syylliseksi epäillyistä 2000

Rikoksia, joissa tekijä on suhteellisesti useammin ulkomaalainen, ovat alkoholi-
pitoisen aineen luvattomat välittämiset, veropetokset, raiskaukset, ryöstöt ja
väärennykset.

Taulukko 9.

Ulkomaalaisten tuomiot ja rangaistusmääräykset 1997–1999

	Yhteensä		Suomessa asuvien		Muualla asuvien	
	Lukumäärä	%:ia kaikista	Lukumäärä	%:ia kaikista	Lukumäärä	%:ia kaikista
Yhteensä						
1997	15 992	5,2	6 743	2,2	9 249	3,0
1998	18 846	5,8	7 583	2,3	11 263	3,5
1999	16 816	5,7	7 622	2,6	9 194	3,1
Tuomiot alioikeuksissa						
1997	2 273	3,8	1 717	2,9	556	0,9
1998	2 480	4,2	1 806	3,0	674	1,1
1999	2 795	4,6	1 880	3,1	915	1,5
Rangaistusmääräykset						
1997	13 719	5,5	5 026	2,0	8 693	3,5
1998	16 366	6,2	5 777	2,2	10 589	4,0
1999	14 021	6,0	5 742	2,5	8 279	3,6

Taulukko 10.

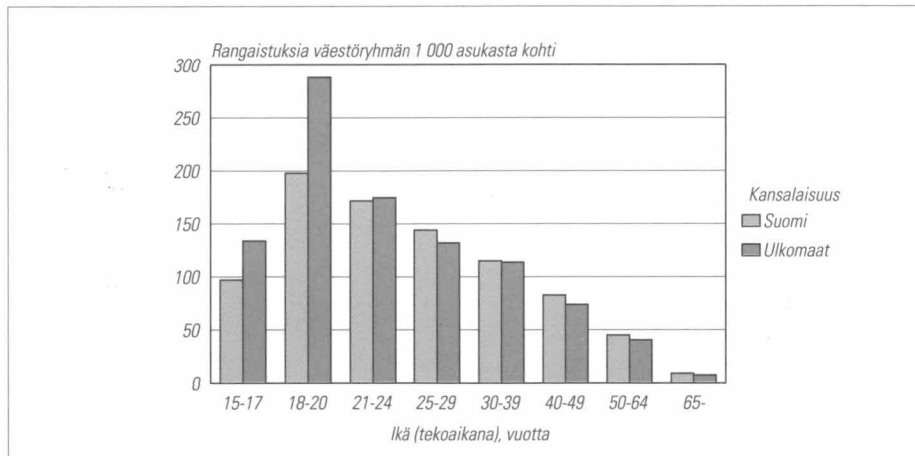
Rikosasiatratkaisut tuomitun kansalaisuuden mukaan 1999

	Ulkomaalaiset	Suomalaiset	Ulkomaalaiset %	Suomalaiset %
Tuomioistuimessa (ensimmäinen oikeusaste)				
Syytetyt	3 215	61 293		
Syyliseksi havaitut	2 795	57 784	100	100
vankilatuomio	222	7 446	7,9	12,9
yhdyskuntapalvelu	54	3604	1,9	6,2
ehdollinen vankeus	717	11 832	25,7	20,5
sakko	1 701	32 525	60,9	56,3
nuorisorangaistus	1	67	0,0	0,1
uhkasakko	48	1 400	1,7	2,4
muu rangaistus	–	34	0,0	0,1
tuomitsematta jättäminen	52	876	1,9	1,5
Syyte hylätty	203	2 533		
Asia jätetty sillensä	217	976		
Rangaistummääräyssakot	14 021	218 852		
Rikesakot		

Ulkomaalaisista suurempi osa kuin suomalaisista tuomitaan oikeudessa sakkoon tai ehdolliseen vankeuteen. Ehdottomia vankeuksia heillä on vähemmän kuin Suomen kansalaisilla.

Kuvio 16.

Suomessa vakituisesti asuvien rikostuomiot, rangaistummääräyssakot ja rikesakot kansalaisuuden ja iän mukaan 1999

Suomessa vakituisesti asuville ulkomaalaisille määrättiin vuonna 1999 rangaistuksia suhteessa väestöryhmän kokoon hieman enemmän kuin Suomessa vakituisesti asuville Suomen kansalaisille. Kahden nuorimman ikäryhmän suhdeluvut ovat ulkomaalaisilla suuremmat kuin suomalaisilla. Lähes kaikissa muissa ikäryhmissä ulkomaalaisten suhdeluvut ovat pienemmät kuin suomalaisten vastaavat suhdeluvut.

Vuonna 2000 ulkomaalaisia vankeja oli keskimäärin 173, mikä on kuusi prosenttia kaikista vangeista. Sekä ulkomaalaisvankien määrä että heidän suhteellinen osuutensa vangeista on lisääntynyt 1990-luvulla. Vuonna 1990 vankilassa oli keskimäärin 20 ulkomaalaista, mikä oli selvästi alle yksi prosentti kaikista vangeista.

Kaltereiden taakse

Vankeusrangaistukset ja sakon muuntorangaistukset panee täytäntöön vankeinhoitolaitos. Se huolehtii myös tutkintavankeuden toimeenpanosta. Vankeinhoitolaitos toimii nykyisin oikeusministeriön vankeinhoito-osaston alaisuudessa, mutta organisaatiomuutos on valmisteilla. Osasto tuottaa myös vankeinhoitoa koskevat tilastot. Vankeinhoitolaitokseen kuuluu 22 itsenäistä rangaistuslaitosta, joista 17 on suljettuja laitoksia ja viisi avolaitosta.

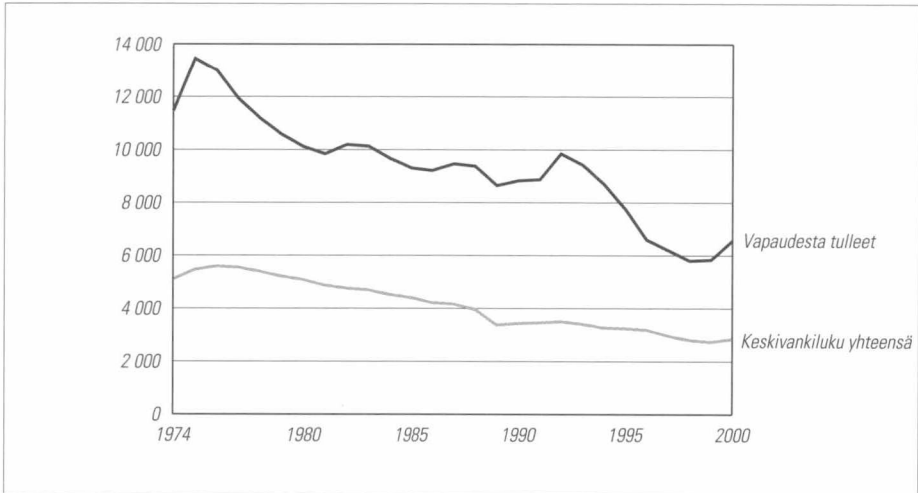
Määräajaksi vankeusrangaistukseen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmannesta. Jos vanki on ensikertalainen eli hän ei ole rikoksen tekopäivää edeltäneiden kolmen vuoden aikana suorittanut vankeusrangaistusta, hän vapautuu, kun rangaistuksesta on kulunut puolet. Kummassakin tapauksessa rangaistusta on suoritettava kuitenkin vähintään 14 päivää. Nuorisovankilaan määrätty nuorisovanki vapautuu suoritettuaan rangaistuksestaan kolmanneksen. Elinkautisvanki voi vapautua vain tasavallan presidentin armahduksella. Pakkolaitokseen eristetty kuten myös sakkovanki suorittaa rangaistuksensa kokonaan laitoksessa.

Ehdonalaiseen vapautumiseen liitetään aina koeaika, joka on vapaaksi päästettävässä rangaistuksesta jäljellä oleva aika eli jäännösrangaistus. Koeaika on kuitenkin aina vähintään kolme kuukautta ja enintään kolme vuotta. Ehdonalaisesti vapautettu voidaan määrätä koeajaksi valvontaan, jonka tarkoituksena on estää vapautettua tekemästä uutta rikosta ja tukea häntä pyrkimyksessä elää nuhteettomasti. Vuonna 1999 ehdonalaisesti vapautuneista 23 prosenttia määrättiin valvontaan.

Vuonna 1999 käräjäoikeudet ottivat kantaa ehdonalaisten vapauden menettämiseen 2 655 kertaa ja määräisivät sen menetetyksi 1 595 tapauksessa. Käytännössä ehdonalaisten vapaus määrätään menetetyksi sellaisen koeaikana tehdyn rikoksen johdosta, josta tuomitaan vankilarangaistus. Periaatteessa ehdonalaisten vapaus voidaan määrätä menetetyksi minkä tahansa uuden rikoksen ja rangaistuksen sekä myös ns. käytösrikkomuksen nojalla.

Kuvio 17.

Vapaudesta rangaistuslaitoksiin tulleet ja keskivankiluku 1974–2000

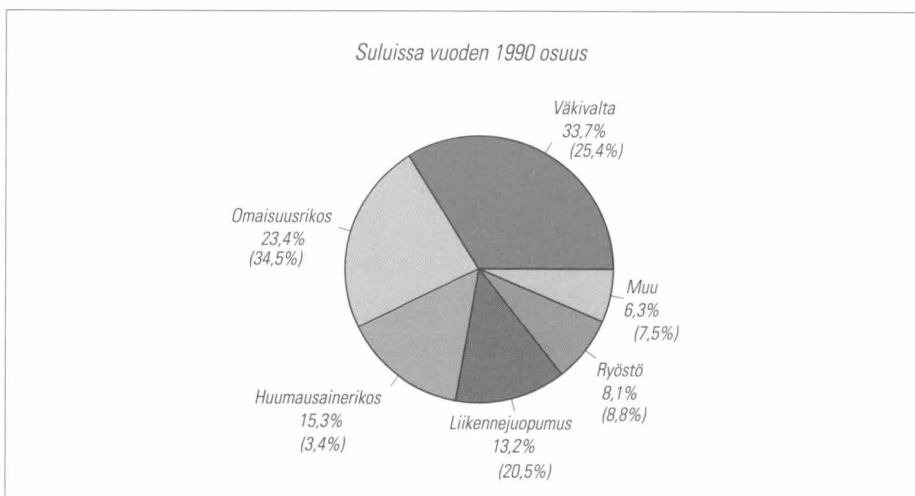

Vankimäärä on Suomessa lähes puolittunut viimeisten 25 vuoden aikana. Vuoden 1999 keskivankiluku (2 743) oli itsenäisyyden ajan pienin, mutta viime vuonna määrä nousi yli sadalla. Väestöön suhteutettuna Suomi on tällä hetkellä sekä pohjoismaalaisittain että Euroopan mittakaavassa pienen vankiluvun maa.

Noin joka kolmas rangaistusvanki suorittaa törkeästä väkivaltarikoksesta tuomittua rangaistusta. Huumausainerikoksista tuomittujen osuus vangeista on noussut vuosi vuodelta. Omaisuusrikoksista tuomittuja on sen sijaan aiempaa vähemmän. Rattijuoppojen osuus vangeista väheni 1990-luvun alkupuoliskolla, mutta lähti loppupuoliskolla jälleen nousuun.

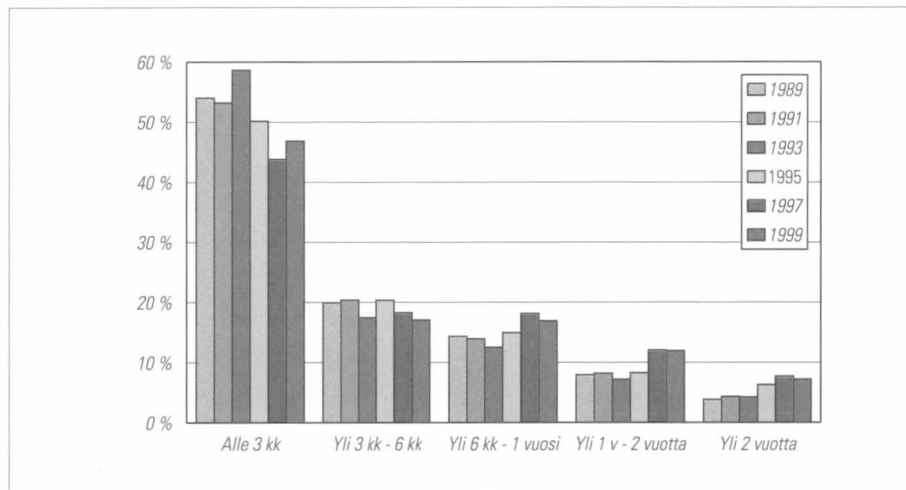
Kuvio 18.

Vankeusvankien päärikos 1999

Kuvio 19.

Vapautuneet rangaistusvangit laitoksessa suoritetun rangaistusajan mukaan 1989–1999

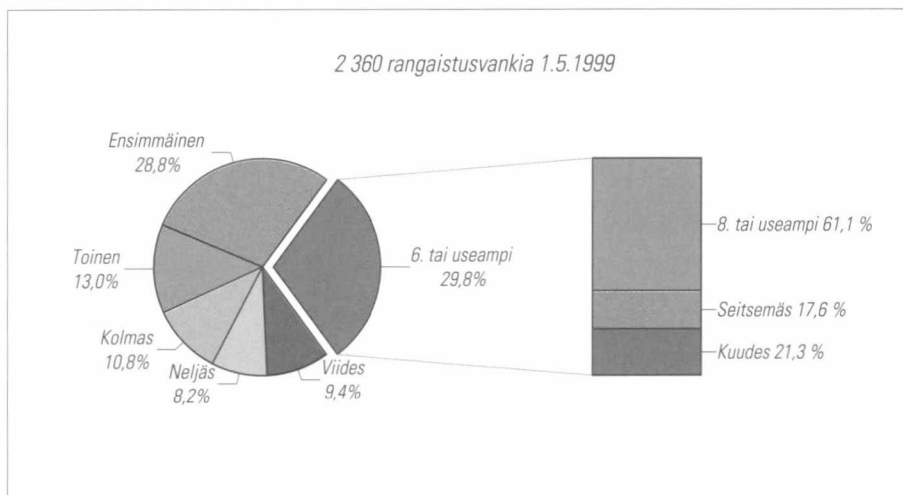

Lähes puolet vuonna 1999 vapautuneista rangaistusvangeista vapautui enintään kolmen kuukauden vankilassa olon jälkeen. Vapautuneiden keskimääräinen laitos-aika on pidentynyt viidessä vuodessa runsaasta 5 kuukaudesta 8 kuukauteen.

Suurin osa rangaistusvangeista on ollut laitoksissa jo aiemminkin. Vuoden 1999 kartoitushetken vangeista 29 prosenttia oli laitoksessa ensimmäistä kertaa. Suunnitteen sama määrä oli jo vähintään kuudennella vankilakäynnillään.

Kuvio 20.

Rangaistuslaitoskerta 1999

Tuomioistuimet käsittelevät rikosasioiden lisäksi muitakin asioita

Tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, jotka muodostuvat yleisistä oikeuksista, hallinto-oikeudellisista tuomioistuinista ja erikoistuomioistuinista. Yleisiä tuomioistuinta ensimmäisessä asteessa, alioikeuksina, ovat käräjäoikeudet, toisessa asteessa hovioikeudet ja ylimpänä asteena korkein oikeus. Käräjäoikeuksia oli vuonna 1999 koko maassa 68 (66 vuonna 2000) ja hovioikeuksia kuusi.

Yleisten tuomioistuinten ratkaistaviksi tulevat rikos-, riita- ja erilaiset hakemusasiat. Rikos- ja riita-asiain oikeudenkäynnissä on aina vastakkain kaksi osapuolta, syyttävä ja syytetty tai kantaja ja vastaaja. Hakemusasioissa on yksi asianosaistaho, joka hakemuksellaan pyytää oikeudelta tiettyä toimenpidettä tai jonkin oikeudenmuutoksen aikaansaamista.

Alioikeuksien hoidettavaksi tulee myös suuri määrä maaomaisuuteen liittyviä asioita. Tällaisia ovat kiinteistöjen omistusoikeuteen liittyvät kirjaukset, lainhuudatukset ja kiinteistökiinnitykset, jotka voimaantullakseen vaativat käräjäoikeuden vahvistuksen ja julkiseen rekisteriin merkitsemisen.

Taulukko 11.
Käräjäoikeuksien käsittelemien asioiden määrä asiaryhmittäin 1995–1999

Asia	1995	1996	1997	1998	1999
Yleiset alioikeudet yhteensä	618 593	743 241	698 999	797 611	800 357
Siviiliasiat					
– riita-asiat	196 313	162 042	139 463	135 453	138 044
– hakemus- ja ilmoitusasiat	365 064	526 020	505 331	605 314	605 011
Rikosasiat					
– oikeudenkäynnissä	51 703	50 215	50 023	53 181	57 302

Riita-asiat

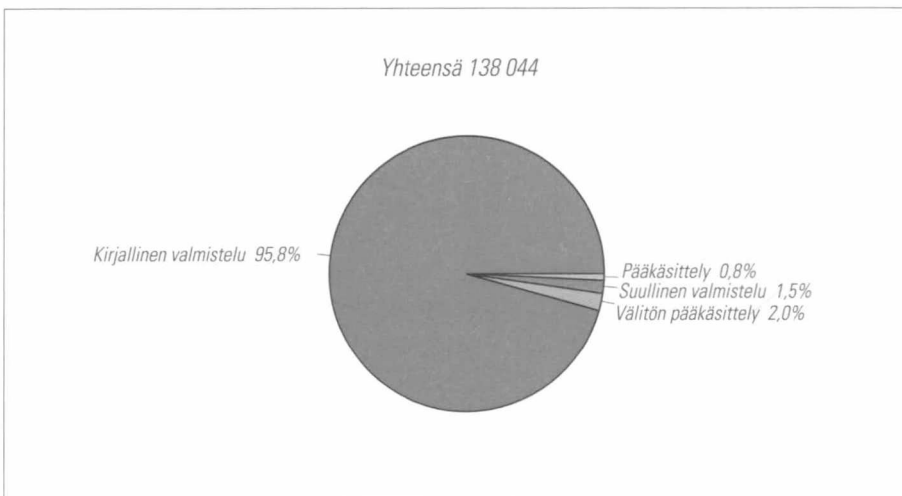
Riita-asiain oikeudenkäynnissä on kysymys kahden tai useamman henkilön tai yrityksen välisestä oikeusriidasta (esimerkiksi vahingonkorvauksesta), jota osapuolet keskenään eivät ole pystyneet molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla ratkaisemaan. Henkilön, joka lähtee oikeusteitse hakemaan itselleen oikeussuojaa, tulee haastaa vastapuolensa oikeuteen. Juttu tulee vireille haastehakemuksen saavuttua käräjäoikeuteen. Tämän jälkeen vastaajalta pyydetään kirjallinen vastaus, jonka perusteella voidaan arvioida jutun vaikeusaste ja valmistautua prosessin jatkovaiheisiin tuomioistuimessa.

Riita-asioiden oikeuskäsittely käräjäoikeuksissa

1990-luvulla alioikeuksien organisaatiota ja erityisesti riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä niissä on uudistettu perusteellisesti. Entiset kihlakunnanoikeudet ja raastuvanoikeudet lakkautettiin ja niiden tilalle perustettiin käräjäoikeudet. Käräjäoikeuksien kokoonpano muuttui entisten alioikeuksien kokoonpanosta. Aikaisemmin asiat ratkaistiin tuomioistuimen täyslukuisessa istunnossa, johon aina osallistui useampia oikeuden jäseniä. Uudistuksessa yhden kokoonpanon järjestelmästä siirryttiin alioikeuden vaihtelevaan kokoonpanoon käsiteltävän asian laajuuden ja laadun mukaan; nykyisin käräjäoikeus ratkaisee asian yhden lainoppineen tuomarin,

Kuvio 21.

Riita-asiat ratkaisuvaiheen mukaan 1999

lainoppineen puheenjohtajan ja lautamiesten tai kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa. Uusituilla kokoonpanojärjestelyillä tähdättiin siihen, että yksinkertaiset ja riidattomat jutut voitiin irrottaa yhden tuomarin käsittelyyn ja vaikeampien, riitaisten asioiden käsittely jätettiin useampijäseniselle kokoonpanolle.

Oikeudenkäynti on jaettu kahteen vaiheeseen, valmisteluun ja pääkäsittelyyn. Valmistelu tähtää keskitetyn pääkäsittelyn aikaansaamiseen sekä siihen, että riidattomat asiat saadaan ratkaistuiksi jo valmistelussa. Valmisteluvaihe jakautuu myös kahteen vaiheeseen, kirjalliseen ja suulliseen valmisteluun.

Riita-asian oikeudenkäynti alkaa kirjallisella valmistelulla. Tässä oikeudenkäynnin ensimmäisessä vaiheessa ratkaistaan asiakirjojen perusteella pääsääntöisesti sellaiset riidattomat asiat, joissa vastapuoli ei ole vastustanut kantajan vaatimusta. Yleisimmin ne ovat velkomisjuttuja, esimerkiksi huoneenvuokrasaatavia tai irtaimen kaupan perustuvia juttuja. Näiden asioiden ratkaisemiseksi ei tarvita erillistä oikeuden istuntoa, vaan yksi tuomari ratkaisee ne niin sanotulla yksipuolisella tuomiolla ilman asianosaisten läsnäoloa oikeudessa. Ellei asiaa ole voitu ratkaista vain asiakirjojen perusteella, asian käsittelyä jatketaan suullisessa valmistelussa. Suullinen valmistelu toimitetaan käräjäoikeuden istunnossa, jossa asianosaisten on oltava henkilökohtaisesti läsnä. Tämä vaihe päättyy useimmiten asianosaisten sovintoon tai se ratkaistaan yhden tuomarin tuomiolla, jos asianosaiset siihen suostuvat.

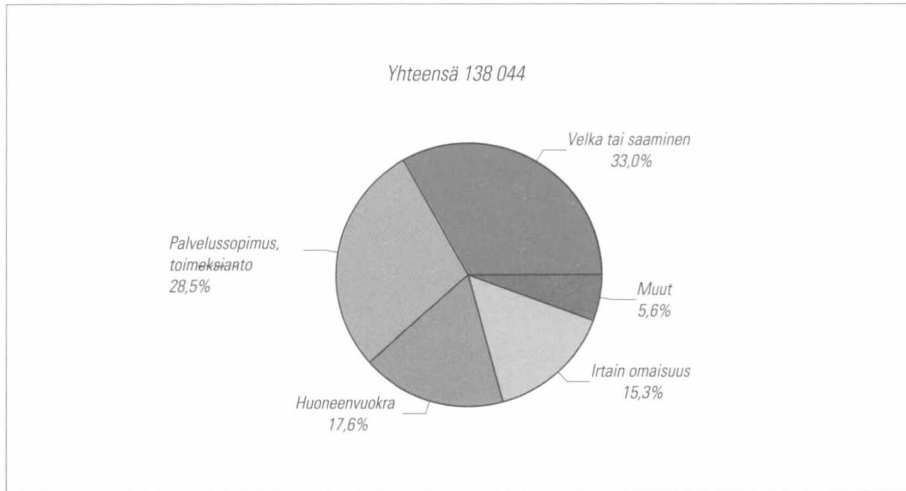
Asiat, joita ei ole voitu edellä kerrotun mukaisesti päättää valmistelussa, etenevät oikeuden pääkäsittelyyn. Pääkäsittelyyn jäävät siten viime kädessä ratkaistaviksi edelleen, valmistelun jälkeen, riitaisiksi jääneet jutut.

Pääkäsittelyssä asia käsitellään valmistelun pohjalta täysilukuisessa käräjäoikeudessa. Jos asia on selvä tai asianosaiset siihen suostuvat, pääkäsittely voidaan pitää yksinkertaisissa asioissa välittömästi valmisteluistunnon jälkeen, mutta monimutkaisissa asioissa pääkäsittely pidetään erikseen sovittuna ajankohtana. Asian valmistelua johtanut tuomari on mukana pääkäsittelyssä. Riita-asian käsittely lautamieskokoonpanossa on melko harvinaista, lautamiehet osallistuvat lähinnä rikosjuttujen ratkaisuun.

Yleisimmät riidat

Vuonna 1999 käräjäoikeuksissa käsiteltiin loppuun noin 138 000 riita-asiaa. Lukumääräisesti eniten alioikeudet käsitelivät jonkin saatavan perintään, kuten velkasuhteeseen, palvelussopimukseen tai toimeksiantoon, huoneenvuokraan tai irtaimen omaisuuden kaupan liittyviä riita-asioita. 1990-luvulla siviiliasiat ovat voimakkaasti lisääntyneet. Vuodesta 1991 alkaen taloudellinen lama lisäsi erityisesti velkomusasioiden ja konkurssi-asioiden määrää. Samoihin aikoihin myös tuhannet

Kuvio 22.
Loppuun käsitellyt riita-asiat 1999

kansalaiset olivat ylivelkaantuneet; heidän avukseen säädettiin uusi laki yksityishenkilöiden velkajärjestelystä. Lain voimaantulovuonna 1993 noin 10 000 kansalaista haki oikeudelta velkajärjestelyhakemuksella osittaista vapautumista veloistaan (velkajärjestelyhakemukset ja konkurssit on tilastoitu hakemusasioihin).

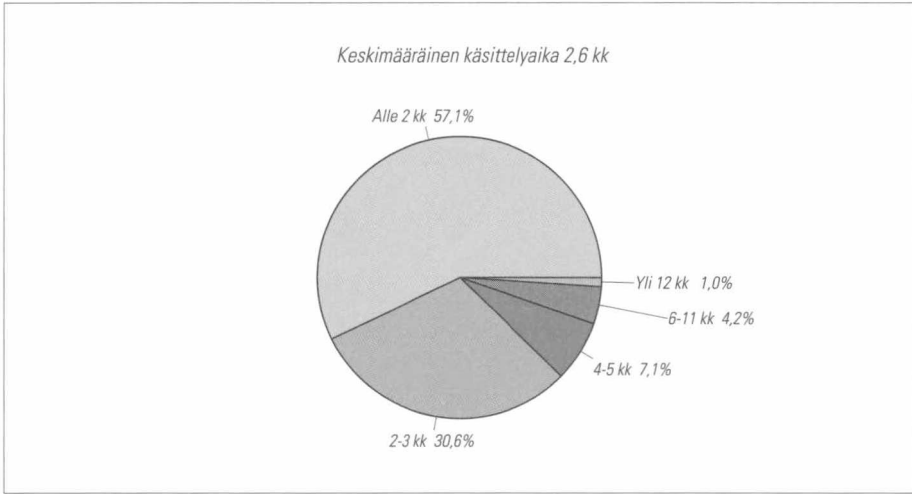
Riita-asioiden käsittelyajat

Keskimääräinen käsittelyaika kaikissa loppuun käsitellyissä riita-asioissa oli 1999 runsaat kaksi kuukautta. Kirjallisessa valmistelussa ratkaistujen asioiden suhteellisen suuri osuus vaikuttaa ratkaisevasti siihen, että keskimääräinen käsittelyaika kaikissa asioissa muodostuu melko lyhyeksi; kirjallisessa valmistelussa päättyneistä asioista 59 prosenttia (77 736 juttua) ratkaistiin alle kahdessa kuukaudessa.

Keskimääräiset käsittelyajat pidentyvät useilla kuukausilla, ellei asiaa saada ratkaistuksi kirjallisessa valmistelussa, vaan käsittely etenee joko suulliseen valmisteluun tai pääkäsittelyyn. Suullisessa valmistelussa päättyneiden asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 9,7 kuukautta ja käräjäoikeuksien pääkäsittelyssä päättyneiden 12,7 kuukautta.

Ratkaisuvaiheen ohella käsittelyajat vaihtelivat kaikissa asiaryhmissä käsiteltävän asian laadun ja luonteen mukaan. Joissain asiaryhmissä keskimääräiset käsittelyajat ovat selvästi pidempiä kuin keskiarvoajat yleensä. Tällaisia ryhmiä ovat esi-

Kuvio 23.
Riita-asioiden käsittelyajat 1999

merkiksi perintöä tai testamenttia, aineetonta oikeutta tai vakuutus sopimusta koskevat asiat. Näissä asiaryhmissä myös kirjallisessa valmistelussa päättyneet jutut ovat keskimäärin kestäneet kuukausia pidempään kuin muissa asioissa. Suhteellisesti ottaen ne etenevätkin useammin kirjallisesta valmistelusta monivaiheisiin käsittelyihin.

Käräjäoikeuksien päätökset

Kaikissa loppuun käsittelemissään asioissa käräjäoikeudet ratkaisivat asian 80 prosentissa tapauksista kantajan vaatimusten mukaisesti joko antamalla yksipuolisen tuomion vastaajaa vastaan tai hyväksymällä kantajan haasteen. Useimmissa riita-asioissa jutun osapuolilla on mahdollisuus sopia riita haluamallaan tavalla. Käsittelyyn osallistuva tuomari pyrkii myös istunnossa edistämään asianosaisten sovintoon pääsemistä. Asia päättyi 1999 käräjäoikeuksissa sovintoon noin neljässä prosentissa tapauksista. Loput jutut käräjäoikeuksissa päättyivät siihen, että oikeus katsoi, ettei jutun käsittelylle ole edellytyksiä ja hylkäsi kanteen tai osapuolet itse jättivät asian sillensä.

Hakemusasiat

Hakemusasiat koostuvat varsin hajanaisesta joukosta asioita. Kuten riita-asioissakin niissä on kyse yksityisoikeudellisista asioista. Hakemusasioissa ei yleensä kuitenkaan ole kahta vastakkaista osapuolta, vaan yksi asianosainen, hakija. Hakemus ei tavallisesti kohdistukaan ketään henkilöä vastaan, vaan sillä haetaan tuomioistuimen lupaa tai vahvistusta johonkin asiaan. Hakemusasioissakin on kuitenkin luonteeltaan sen kaltaisia asioita, että oikeuden on kuultava sellaista henkilöä, jonka oikeusasemaa hakemusasia koskee. Tällaisissa tilanteissa myös hakemusasia voi muuttua riitaiseksi, jos kuultava vastustaa hakemusta. Tyypillinen esimerkki tällaisesta tilanteesta on avioerohakemus, jossa vain toinen puoliso hakee eroa ja toinen puoliso vastustaa jotain siihen liittyvää vaatimusta.

Suurin osa hakemusasioista ratkaistaan tuomioistuimen kansliassa yhden tuomarin toimesta. Keskimääräinen käsittelyaika kaikissa hakemusasioissa oli 1999 runsaat kolme kuukautta. Asian laadusta riippuen käsittelyaika kuitenkin vaihtelee paljon. Esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevan hakemuksen käsittely kesti 1999 reilut seitsemän kuukautta, kun taas esimerkiksi uskotun miehen määrääminen holhousasiassa kesti vain pari viikkoa.

Taulukko 12.
Yleisimmät hakemusasiat 1995–1999

	1995	1996	1997	1998	1999
Yhteensä	365 064	530 967	509 512	608 981	605 011
Kiinteistökiinnitykset	196 998	333 123	298 204	401 317	409 381
Lainhuudot	85 537	109 104	127 658	129 846	117 728
Isyyden tunnustamisen vahvistamiset	19 486	20 944	21 375	21 060	21 601
Avioerohakemukset	18 229	18 480	17 788	18 552	19 072
Yksityishenkilöiden velkajärjestelyhakemukset	13 366	14 451	8 909	5 085	4 041
Avioehtosopimusten rekisteröimiset	4 686	4 994	4 914	5 277	5 963
Konkurssihakemukset	5 550	4 947	4 181	3 667	3 145
Uskotun miehen määräämiset	4 789	4 669	5 051	5 520	5 653
Muut hakemusasiat	16 423	20 255	21 432	18 657	18 427

Päätöksestä valittaminen

Käräjäoikeuden ratkaisuun tyytymätön saa rajoituksetta hakea muutosta valittamalla hovioikeuteen, jotka ovat yleisiä ylioikeuksia käräjäoikeustason yläpuolella. Valittajan tulee ilmoittaa tyytymättömyytensä alioikeuden päätökseen viimeistään seitsemäntenä päivänä päätöksen antamisesta käräjäoikeuteen tai sen kansliaan. Sen jälkeen valituskirjelmä on toimitettava käräjäoikeuden kautta hovioikeudelle. Myös hovioikeuksissa oikeudenkäynti uudistui keväällä 1998. Asian käsittely alkaa – kuten käräjäoikeuksissakin – valmistelulla. Ratkaisu tehdään joko kirjallisessa menettelyssä tai pääkäsittelyssä. Menettely hovioikeuksissa oli uudistukseen saakka lähes poikkeuksetta kirjallista, mutta uudistuksen jälkeen toimitetaan oikeudenkäynnit niissäkin suullisesti aina, kun mahdollista.

Hovioikeuden ratkaisuihin ei ole vapaata valitusoikeutta ylimpään oikeusasteeseen, korkeimpaan oikeuteen. Valitusoikeutta on rajoitettu niin sanotulla valituslupajärjestelmällä, jonka keskeisin tarkoitus on, että korkein oikeus ratkaisullaan ohjaa ja yhtenäistää vastaista oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus ottaa käsiteltäväkseen vain sellaiset jutut, joille se myöntää valitusluvan. Valituslupa voidaan myöntää ennakkoratkaisu-, purku- tai muu painava syy -perusteella.

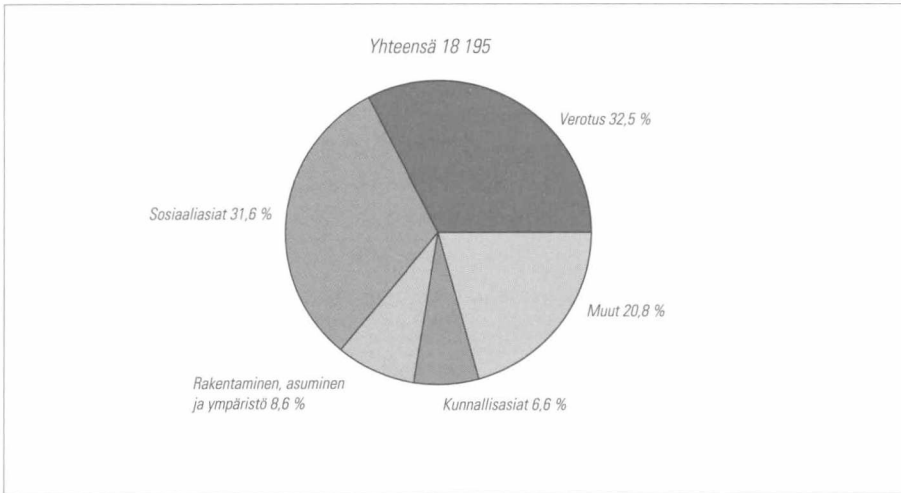
Vuonna 1998 hovioikeudet ratkaisivat yhteensä noin 12 500 asiaa, joista oli siviiliasioita 5 500 ja rikosasioita 7 000. Siviiliasioissa hovioikeudet muuttivat käräjäoikeiden ratkaisua 33 prosentissa tapauksista. Rikosasioissa ei ole viime vuosilta tilastoitu vastaavaa tietoa.

Vuonna 2000 korkein oikeus ratkaisi 2 800 asiaa, joista rikosasioita oli noin 850. Valitusluvan korkein oikeus myönsi vain pienessä osassa tapauksista, sillä se hylkäsi valitusluvan yli 2 100 hakemuksessa. Kaikista sellaisista jutuista, joille valituslupa myönnettiin, korkein oikeus muutti ratkaisun lopputulosta tai kumosi sen kokonaan rikosasioista puolessa ja riita-asioista vajaassa 40 prosentissa tapauksista.

Hallintotuomioistuimet

Hallinto-oikeusuudistus tuli voimaan 1.11.1999. Lääninoikeuksien tilalle muodostettiin kahdeksan alueellista hallinto-oikeutta. Hallinto-oikeuksien tuomiopiirit pohjautuvat maakuntajakoon. Kukin tuomiopiiri koostuu yhdestä tai useammasta maakunnasta.

Kuvio 24.
Hallinto-oikeuksissa ratkaistut asiat 1999

Vuonna 1999 hallinto-oikeudet ratkaisivat yhteensä noin 18 200 valitus- tai hakemusasiaa. Suurin osa hallinto-oikeuksien ratkaisemista asioista koskee verotusta tai sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Verotusta koskevien asioiden osuus kaikista ratkaistuista asioista oli 33 prosenttia ja sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevien asioiden osuus 32 prosenttia. Verotusta ja sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevien asioiden jälkeen seuraavaksi suurimmat asiaryhmät olivat rakentamista, asumista ja ympäristöä koskevat asiat sekä kunnallisasiat.

Yli puolessa tapauksista valitus ei johtanut toivottuun tulokseen: alemman viranomaisen päätöstä ei muutettu. Eri asiaryhmät poikkesivat tässä suhteessa selvästi toisistaan. Verotusta koskevissa asioissa ratkaisu oli kantajalle useammin myönteinen kuin muissa asioissa. Verotusta koskevaa päätöstä muutettiin 34 prosentissa tapauksista, kun muissa asioissa muutettiin vain vajaa 17 prosenttia alemman viranomaisen päätöksistä.

Keskimääräinen käsittelyaika hallinto-oikeuksien ratkaisemissa asioissa oli 6,9 kuukautta, mikä on kaksi viikkoa vähemmän kuin vuotta aiemmin. Alle vuodessa ratkaistiin kaikista hallinto-oikeuksien käsittelemistä asioista yli 83 prosenttia. Yli kaksi vuotta ratkaisua jouduttiin odottamaan alle kahdessa prosentissa tapauksista. Käsittelyajoissa oli huomattavia eroja eri hallinto-oikeuksien välillä.

Käsittelyajoissa on huomattavia eroja myös asiaryhmittäin. Vero- ja muiden asioiden käsittelyajoissa on selvä ero. Veroasioiden keskimääräinen käsittelyaika on huomattavasti pidempi kuin muiden asioiden. Alle vuodessa ratkaistiin 64 prosenttia kaikista veroasioista. Muista asioista taas valtaosa, 92 prosenttia, saatiin päätökseen samassa ajassa. Keskimääräistä nopeammin päätös saadaan sosiaaliasioissa, joista yli puolet ratkaistiin alle kolmessa kuukaudessa. Keskimääräinen käsittelyaika kaikissa sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa asioissa oli neljä kuukautta.

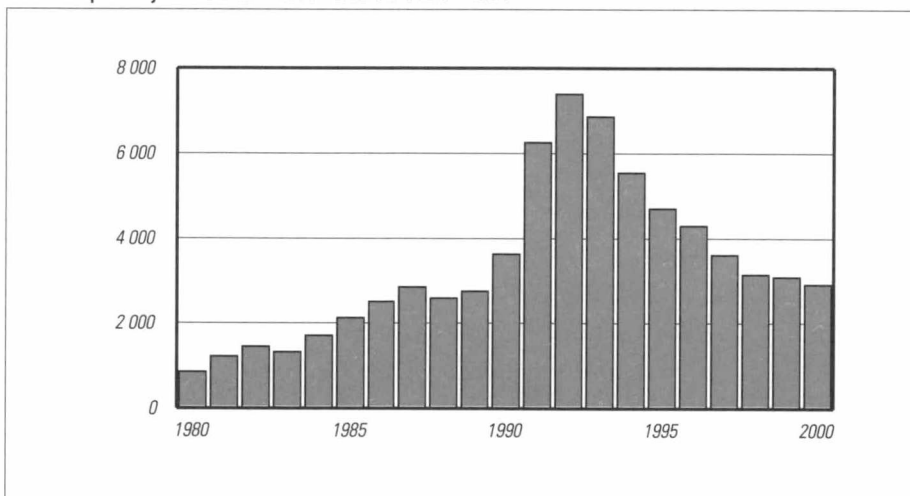
Konkurssit

Konkurssilla tarkoitetaan velalliseen kohdistuvien maksuvaateiden täytäntöönpanoa koskevaa menettelyä, jossa velallisen koko ulosmittauskelpoinen omaisuus käytetään yhdellä kertaa velkojien saamisten maksamiseen. Velallinen voidaan asettaa konkurssiin joko omasta tai velkojan aloitteesta. Konkurssin päämääränä on varojen oikeudenmukainen ja tasapuolinen jakaminen velkojien kesken.

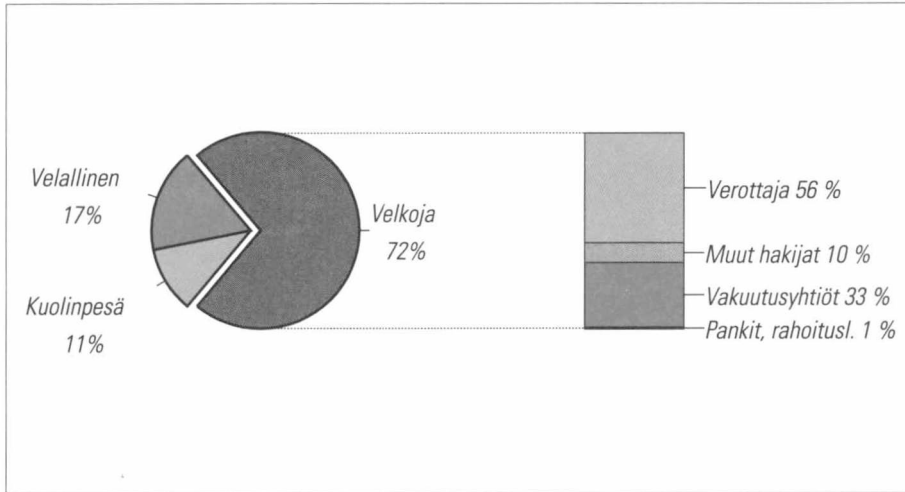
Konkurssihakemuksen jättäminen tuomioistuimeen, konkurssin vireille tulo, ei läheskään aina merkitse yrityksen tai ammatinharjoittajan konkurssiin "menemistä" sanan varsinaisessa merkityksessä. Konkurssi oikeudenkäyntinä on mutkikas ja monia vaiheita käsittävä oikeusprosessi, jonka eri vaiheissa menettely voi jäädä kesken. Yleisimmät konkurssiprosessin keskeytymisen syyt viime vuosina ovat olleet konkurssipesien varattomuus tai hakemuksen peruuttaminen.

Konkurssien määrän kehitys seuraa pääsääntöisesti yleisen taloudellisen toimeliaisuuden kehitystä. Kun taloudessa menee hyvin, konkurssien määrä laskee ja päinvastoin. Toimialoittainen vaihtelu voi kuitenkin olla suurta. Vireille pantujen konkurssien määrä lisääntyi 1990-luvun alun laman myötä. Eniten konkurssreja pantiin vireille vuonna 1992, lähes 7 400, minkä jälkeen konkurssien määrä on vuosittain laskenut. Vuonna 2000 pantiin vireille 2 908 konkurssia; määrä on selvästi vähemmän kuin vuonna 1990.

Kuvio 25.
Vireille pantujen konkurssien määrä 1980–2000

Kuvio 26.
Vireille pannut konkurssit hakijan mukaan 2000

Konkurssihakemuksista lähes 3/4 on viime vuosina ollut velkojien ja noin 1/4 velallisen itsensä tai tämän kuolinpesän tekemiä. Suurimpia velkojaryhmiä viime vuosina tehtyjen konkurssihakemusten perusteella ovat olleet verottaja ja erilaiset vakuutuslaitokset.

Suurin osa konkurseista kohdistuu pieniin yrityksiin, joissa on työntekijöitä vain muutamia. Yli sadan työntekijän yritysten konkurssit ovat erittäin harvinaisia, esimerkiksi vuonna 2000 haettiin konkurssiin kahta tällaista yritystä.

Yrityssaneeraukset ja yksityishenkilön velkajärjestelyt

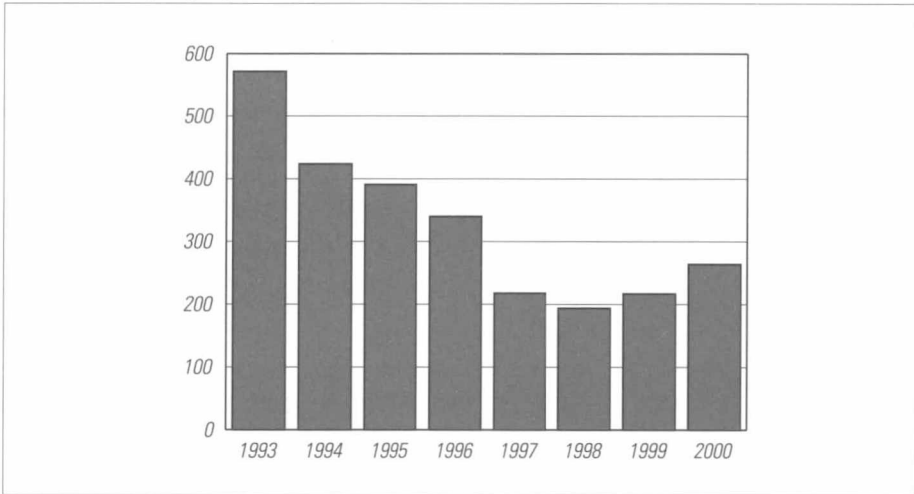
Vuoden 1993 helmikuussa tulivat voimaan uudet lait yrityssaneerauksesta ja yksityishenkilön velkajärjestelystä. Näillä laeilla pyritään korjaamaan taloudellisiin vaikeuksiin joutuneiden yritysten ja yksityishenkilöiden taloudellista asemaa.

Yritysten saneerausmenettely on vaihtoehto yrityksen konkurssille. Menettely tähtää elinkelpoisen yrityksen toiminnan jatkumisen turvaamiseen. Tuomioistuimen harkinnassa on päättää, onko yrityksellä elinmahdollisuuksia saneerattuna.

Lain yrityksen saneerauksesta tultua voimaan velkojat eivät enää voi ajaa konkurssiin elinkelpoista yritystä. Saneerausmenettely syrjäyttää konkurssin, jos saneeraukselle on tuomioistuimen mielestä olemassa edellytykset.

Kuvio 27.

Vireille pantujen yrityssaneerausten määrä 1993 – 2000

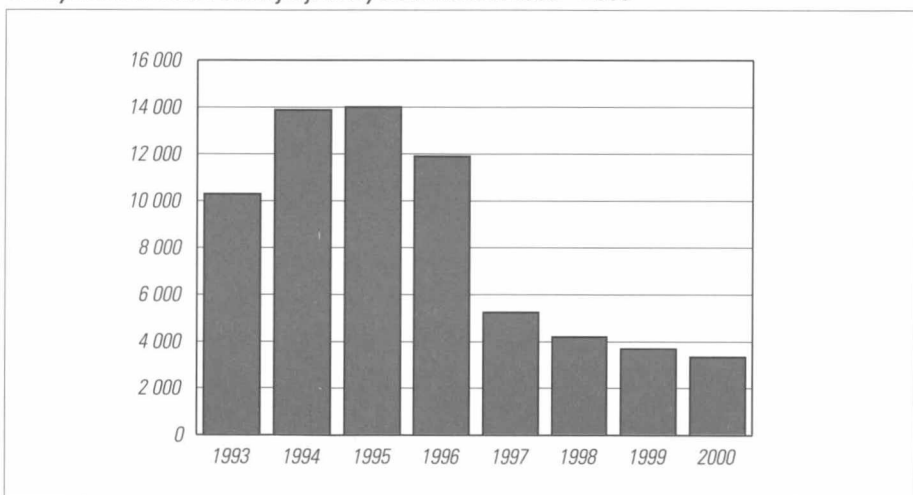

Yrityssaneerausten määrä oli suurimmillaan heti lain voimaan tulon jälkeen vuonna 1993, jolloin pantiin vireille 572 yrityssaneerausta. Vuonna 2000 aloitettiin 264 yrityssaneerausta.

Yksityishenkilön velkajärjestely antaa maksukyvyttömälle henkilölle mahdollisuuden vapautua osasta tai kaikista veloistaan, kun hän muutoin kuin tilapäisesti on kyvytön maksamaan erääntyviä velkojaan. Myös yksityishenkilön velkajärjestelyistä päättää tuomioistuin.

Kuvio 28.

Yksityishenkilöiden velkajärjestelyhakemukset 1993 – 2000

Yksityishenkilöiden velkajärjestelyhakemusten määrä oli suurimmillaan vuonna 1995, jolloin tehtiin noin 14 000 velkajärjestelyhakemusta. Velkajärjestelylakia uudistettiin 1.2.1997. Uudistuksessa velkajärjestelyn edellytyksiä tiukennettiin mm. siten, että opiskelijalle tai väliaikaisen synn vuoksi työstä poissaolevalle ei myönnetä velkajärjestelyä. Lakimuutoksen vaikutus näkyy velkajärjestelyhakemusten määrän jyrkkänä laskuna. Vuonna 2000 jätettiin käräjäoikeuksiin 3 300 uutta velkajärjestelyhakemusta, mikä on vajaa neljäsosa vuoden 1995 määrästä.

Lain voimaantulosta vuoden 2000 loppuun mennessä oli käräjäoikeuksiin jätetty yhteensä 66 500 velkajärjestelyhakemusta. Velkajärjestelyhakemusten lisäksi on kyseisenä aikana käräjäoikeuksiin jätetty 18 000 muutoshakemusta velkajärjestelyihin ja 5 100 muuta velkajärjestelyasiaa.

Vuoden 2000 aikana käräjäoikeuksissa käsiteltiin loppuun 5 600 yksityishenkilön velkajärjestelyasiaa, joista velkajärjestelyhakemusia oli yli 3 500. Päättyneistä velkajärjestelyhakemuksista maksuohjelma vahvistettiin 2 900 tapauksessa.

Aiheeseen liittyviä tilastoja ja kirjallisuutta

Rikollisuustilanne 1999. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 175. Helsinki 2000

Heiskanen, Markku – Kauko Aromaa: Suomalaisten turvallisuus 1997. Tilastokeskus SVT, Oikeus 1998:7

Honkatukia Päivi: "Ilmoitti tulleen raiskatuksi" -tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista, Tilastokeskus, Oikeus 2001:2, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 180

Poliisin tietoon tullut rikollisuus SVT 2000. Tilastokeskus, Oikeus 2001: 6

Poliisi99. Poliisin vuosikertomus, sisäasiainministeriö, poliisiosasto 2000

Sisäministeriön www-sivut

Oikeustilastollinen vuosikirja 1999. Tilastokeskus SVT, Oikeus 1999:18

Suomen tilastollinen vuosikirja 2000. Tilastokeskus SVT. 2000

Suomen Vuosisata. Tilastokeskus, Trendit. 1999

Rikosnimikkeistö 1999, Tilastokeskus, Käsikirjoja 27

Konkurssitiedote 2/2001. Tilastokeskus, Oikeus 2001:5

Tapaturmat, väkivalta, rikollisuuden pelko, Väestöhaastattelujen tuloksia vuosilta 1980–1997, Tilastokeskus, Oikeus 2000:1, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 171

Kotitaloudet omaisuusrikosten kohteena. Tilastokeskus, Oikeus 2001:9. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 52.

Tilastokeskuksen internet sivut, www.tilastokeskus.fi

Rikollisuus ja oikeusolot -julkaisu on kooste oikeustilastoista. Siihen on kerätty keskeistä tilastotietoa rikosten uhreista, ilmirikollisuudesta, rangaistuksista ja vangeista. Rikollisuuden lisäksi julkaisussa on tietoja riita-, hakemus- ja hallintoasioista sekä konkurseista, yrityssaneerauksista ja yksityishenkilön velkajärjestelyistä.

Kirja on pyritty tekemään helppolukuiseksi. asiat esitetään pitkälti kuvioina ja pieninä taulukkoina. Tilastojen sisältöä, määritelmiä ja luokituksia ei kuvata kovinkaan yksityiskohtaisesti, mutta keskeinen lainsäädäntö on pyritty esittelemään tekstissä.

Tilastokeskus
Markkinointipalvelut
00022 TILASTOKESKUS
PL 4C

puh. (09) 1734 2011

faksi (09) 1734 2500

myynti.tilastokeskus@tilastokeskus.fi

www.tilastokeskus.fi

Statistikcentralen
Marknadsföringstjänster
00022 STATISTIKCENTRALEN
PB 4C

tfn (09) 1734 2011

fax (09) 1734 2500

myynti.tilastokeskus@stat.fi

www.stat.fi

Statistics Finland
Marketing Services
FIN-00022 STATISTICS FINLAND
P.O.Box 4C

Tel. +358 9 1734 2011

Fax +358 9 1734 2500

myynti.tilastokeskus@stat.fi

www.stat.fi

ISSN 0784-8366
= Oikeus
ISBN 951-727-906-X
Tuotenumero 9870
10